

GULYÁS LÁSZLÓ

Egy sikeres emigráció anatómiája

Eduard Beneš első világháború alatti emigrációjának néhány momemtuma

A közép-európai régió a 20. században a világ egyik viharzónája. Birodalmak széthullása, új államok születése, határváltozások, egymással acsarkodó nacionalizmusok jellemzik a térséget. A viharos történelmi események következtében a régió bővelkedett emigrációkban, de ezen emigrációk kevésbé bővelkedtek sikerekben. Ezért figyelemre méltó Eduard Beneš politikai pályája, mivel ő a történelem fordulatai következtében kétszer is emigrációba kényszerült (1915–1918 ill. 1939–1945 között), és mindkét emigrációja végén győztesként térhetett haza.

Tanulmányunkban Beneš első világháború alatti emigrációs tevékenységét vizsgáljuk, s arra törekszünk, hogy feltárjuk az emigráció struktúráját, és megpróbáljuk megragadni azokat a momentumokat, amelyek a siker összetevői voltak. Arra keressük a választ, hogy hogyan lehetséges, hogy a szökött cseh származású osztrák alattvaló (ez volt Beneš hivatalos státusa 1915-ben emigrációja kezdetén) egy, a háborúban győztesnek számító új állam (Csehszlovákia) külügyminisztereként Versailles fényes termeiben tevékenyen részt vehetett régióink sorsának alakításában.

Beneš emigrációjának előzményei

Eduard Beneš 1884-ben született, tehát az első világháború kitörésekor 30 éves volt. Ha pályáját vizsgáljuk 1914-ig, azt mondhatjuk, hogy abban komoly politikai karrierre mutató jegyeket nem találunk.¹ Az értelmiségiek szokásos pályáját járta be, középiskola, érettségi, prágai egyetemi évek, ezek után külföldi tanulmányutak következtek, 1905-ben Párizsban töltött egy évet, majd néhány hónapot Londonban, ezután ismét helyet változtatott és egy évig a berlini egyetem hallgatója volt, végül ismét Párizs, illetve egy másik francia város, Dijon egyeteme következett. Témánk szempontjából a dijoni egy év a fontos, mivel jogi tanulmányai befejezésekképpen disszertációt írt, s a *Le problème autrichien et la question tchèque* címet viselő munkájában az Osztrák-Magyar Monarchia föderalizálásának szükségességét fejtegette.² Ebben tehát még nyoma sem volt a „Zűzzátok szét Ausztria-Magyarországot” később híressé vált Beneš-i mondatnak. Az 1914-es páfordulást (a Monarchiával való szembehelyezkedést) emlékirataiban azzal magyarázza, hogy „az otthoni (mármint csehországi — G. L.) dolgok fejlődése az 1909-től 1914-ig terjedő években egyre nagyobb csatlódásokban részesített ... Az osztrák-magyar birodalomban dúló politikai

¹ Itt jegyezzük meg, hogy magyar nyelven mindössze egy Beneš-életrajz jelent meg, Borsody István: *Beneš*. Budapest, 1943. (a továbbiakban: Borsody)

² Borsody 17.

harc arról győzött meg, hogy politikailag is jelentős válságok közepette élünk, amelyek vagy békés úton, vagy pedig súlyos megrázkódtatások árán mély változásokra fognak vezetni”.³

A súlyos megrázkódtatás 1914-ben az I. világháború kitörésével bekövetkezett, s az ezt követő időszak Beneš életében a politikai kiütkeresés jegyében telt el.

1914 augusztusától rendszeresen beutazott Prágába, próbált tájékozódni, informálódni. Szeptember elején úgy döntött, hogy belép a *Čas*hoz (Masaryk lapja) volontőr munkatárának.⁴ Szeptember végén a szokásos szerkesztőségi értekezlet előtt felkereste a lakásán Masarykot, s közölte vele, hogy „megítélésem szerint nem nézhetjük tétlenül a háborút, tennünk kell valamit”.⁵ Ezen „vallomásával” a legmegfelelőbb személyhez fordult, hiszen ekkor Masaryk már megindította Monarchia-ellenes szervezkedését. Tárgyalásokat kezdeményezett cseh képviselő kollégáival és kapcsolatba lépett külföldi barátaival, mindenek előtt Wickham Steed-del (ekkor a *Times* külpolitikai rovatvezetője), akin keresztül üzenetet küldött az oroszoknak, kérve őket, hogy a Monarchia hadseregéből hozzájuk átszökő cseh katonákat ne tekintsék ellenségnek. Steed azonnal intézkedett Benckendorff orosz nagykövetnél, aki visszaízent Masaryknak, hogy az átszökő cseh katonák énekeljék a „Hej Slované”-t és így jelezzék nemzetiségüket.⁶ E Masaryk körül formálódó Monarchia-ellenes csoporttal került kapcsolatba Beneš is a fentebb említett beszélgetés után.

Ez a Masaryk által szervezett csoportosulás volt az ún. Maffia magja. A Maffia születéséről Beneš emlékirataiban így ír: „Bouček dr. lakásán több összejövetelt tartottunk. Eleinte általánosan tájékoztató üléseket, amelyek természetesen osztrák-ellenes jelleggel bírtak, de egyelőre kifejezetten forradalmi és összeesküvő terv híján voltunk. Idő múltával azonban egyre többet vitatkoztunk a háború valószínű kimeneteléről, politikánk céljairól, teendőinkről”.⁷ Ezen időszak alatt (mely gyakorlatilag 1914 őszét jelenti) Beneš szorgalmasan utazgatott, hol Bécsbe, hol Németországba. Bécsi útjainak célja az volt, hogy a Heinold báró osztrák belügyminiszter Kovanda nevű inasa által kilopott iratokat Prágába vigye, míg Németországba azért látogatott el gyakran, hogy a drezdai főpostáról elhozza a Seton-Watson által feladott angol lapokat, a *Morning Post*ot és a *Times*-t.⁸

1914 őszén Masaryk teljes mértékben bevonta Benešt a szervezkedésbe, sőt gyakorlatilag Beneš a szervezkedés második emberévé lépett elő. Így nem meglepő, hogy amikor Masaryk 1914. december 18-án elhagyta Prágát (Olaszországba utazott), az elutazása előtti utolsó összejövetelen őt bízta meg a csehországi mozgalom vezetésével, és a vele való összeköttetés fenntartásával. (Itt jegyezzük meg, hogy az eredeti tev szerint Masaryk 1915 februárjában tért volna vissza Prágába.)

³ Beneš, Eduard: *Nemzetek forradalma*. I–III. Bratislava, 1936. (a továbbiakban: Beneš I) 1k 18.

⁴ Beneš I 1k 27.

⁵ Masaryk, Tomáš Garrigue: *A világhforradalom. Emlékek, gondolatok 1914–1918*. Praha, 1928. (a továbbiakban: Masaryk I.) 36.

⁶ Masaryk I 12.

⁷ Beneš I 1k 30.

⁸ Beneš I 1k 30-31.

Masaryk távozása után Beneš tovább folytatta a szervezkedést: szorgalmasan utazgatott Drezdába, illetve Bécsbe, dolgozott a *Čas* szerkesztőségében, tartotta a kapcsolatot a Monarchia-ellenes csoport többi tagjával. 1915 januárjának végén tudomást szerzett arról (az információt ismét Heinold belügyminiszter Kovanda nevű inasa juttatta el az összeesküvőkhöz), hogy a Monarchia római nagykövete Macchio báró tud arról, hogy Masaryk Rómában találkozott a délszláv emigráció két jeles politikusával Supilóval és Trumbićsal. Így valószínű, hogy amint hazatér Csehországba le fogják tartóztatni.⁹ Ennek elkerülése érdekében 1915 februárjának elején Beneš Zürichbe utazott, ahol találkozott az ott tartózkodó Masarykkal.¹⁰ Masaryk a Benešről kapott információk hatására úgy döntött, hogy nem tér vissza Prágába, az otthon megkezdett szervezkedést külföldön, emigránsként folytatja. Ugyanekkor Beneš feladatát abban jelölte meg, hogy az otthoni titkos szervezkedést irányítsa, koordinálja, illetve tartsa a kapcsolatot az otthoni szervezet és a külföldi mozgalom (ez gyakorlatilag akkor még csak magát Masarykot jelentette) között.

Beneš 1915. február közepén érkezett vissza Prágába, álcázásképpen tovább folytatta addigi értelmiségi életét, így továbbra is tanított a kereskedelmi akadémián, és előadásokat tartott az egyetemen, de valójában lázas igyekezettel szervezte a Maffiának nevezett Monarchia-ellenes szervezetet. Sorra kapcsolatba lépett a jelentős csehországi politikusokkal: Scheiner doktossal, Šámal doktossal, Kramář doktossal, Rašín doktossal. A Maffia első „hivatalos” összejövetelére 1915 márciusának elején került sor Šámal doktor lakásán, és Šámal, Kramář, Rašín, Scheiner és Beneš vettek részt rajta.

A Maffia ülései márciustól egészen júliusig rendszeresek voltak. Ahogy Beneš írta: „Összejöttünk valahányszor fontos híreket kaptam belföldről vagy külföldről, vagy ha Masaryk professzor valamit kívánt”.¹¹ Masaryk ugyanis rendszeresen küldözgetett futárokat Svájcba Prágába, illetve egy alkalommal a húsvéti iskola-szünetet felhasználva maga Beneš utazott Svájcba, hogy egyeztesse a megteendő lépéseket Masarykkal. Masaryk szándéka az volt, hogy nyilvánosan fellép a Monarchia ellen, de ehhez szükségesnek tartotta az otthoniak támogatását is.

A húsvéti találkozáskor Masaryk átadta Benešnek annak a nyilatkozatnak a szövegét, amellyel külföldi Monarchia-ellenes tevékenységét kívánta megkezdni. Arra kérte továbbá, hogy a Maffia tárgyalja meg a szöveget és küldönc útján értesítsék őt jóváhagyásukról, vagy pedig tegyenek javaslatokat az esetleges változtatásokra.¹² Beneš hazaérkezése után ülést hívott össze, ahol a nyilatkozatot felolvasták és elvben elfogadták azzal a kikötéssel, hogy Masaryk csak a prágai politikusok határozott felszólítására lépjen föl nyilvánosan, mert a Maffia-tagok véleménye szerint az alkalmas pillanatot a honi események alapján kell megválasztani.¹³

⁹ Beneš I lk 38.

¹⁰ Beneš I lk 38.

¹¹ Beneš I lk 46.

¹² Beneš I lk 56.

¹³ Beneš I lk 61.

1915. május 17-én Beneš egy kettős falú bőröndben megkapta a francia nyelvű cseh emigráns újság a *La Nation Tchèque* húsz példányát¹⁴, továbbá néhány egyéb értékes információt, május 20-ra ezért Maffia-ülést hívott össze, ahol kiosztotta a friss újságpéldányokat. Az ülést egy kellemetlen hír zavarta meg, mely szerint az egyik Maffia-tag, Scheiner doktor lakásán az osztrák rendőrség házkutatást tart. A hírre az ülést rögtön berekesztették, a lakásukba hazatérő Maffia-tagok közül azonban kettőt, Scheiner doktort és Kramáit a rendőrség letartóztatta. Beneš akkor úgy gondolta, hogy az osztrákok az egész szervezkedést felfedezték¹⁵, de rövidesen kiderült, hogy a rendőri szervek ekkor még semmit sem tudtak a Maffiáról, így azt sem tudhatták, hogy Scheiner és Kramáit a szervezet tagjai, tehát a két letartóztatás nem függött össze a Maffia tevékenységével. Az osztrák hatóságok azonban lassan felismerték, hogy valamiféle szervezkedés van a háttérben, így 1915. július 12-én letartóztarták Rašint, és Bécsbe szállították. Beneš emlékirataiban így értékelte az akkori helyzetet: „legfőbb ideje volt kerekét oldani”¹⁶, amit kalandos módon hajtott végre. Egy volt iskolatársa segítségével Asch városánál 1915. szeptember elsején lépte át az osztrák-német határt, majd vonattal Münchenbe utazott, és végül szeptember 2-áról 3-ára virradó éjszaka a Bódeni-tó partján felszállt egy gőzhajóra, mely 1915. szeptember 3-án reggeli hat órakor a svájci parton kötött ki.¹⁷

Ezzel kezdetét vette Beneš első emigrációja, melyből csak négy év múlva, 1919. szeptember 24-én, mint a Csehszlovák Köztársaság külügyminisztere tért haza.

Beneš emigrációjának első szakasza (1915. szeptember — 1916. március)

Beneš 1915. szeptember 3-án este 9 órakor Genfben találkozott Masarykkal,¹⁸ aki vissza akarta őt küldeni Prágába, hogy mielőtt végleg külföldre távozik, szervezze meg a további kapcsolattartást a Maffia és a svájci cseh emigráns központ között. Beneš a reá leselkedő veszélyek felvázolásával (azonnali letartóztatás, börtön) lebeszélte erről a szándékáról Masarykot. Ezt követően alakult ki az emigráció vezérkarának új munkamegosztása, mely szerint Masaryk áttelepül Londonba, Beneš Párizsban üti fel székhelyét, míg Sychrava doktor folytatja a svájci munkát. 1915 őszén az emigráció vezérkarának három fontos feladatot kellett megoldania:

1./ át kellett törni az ismeretlenség homályán, a már meglévő kapcsolatokat mellett (Seton-Watson, Steed) új kapcsolatokat kellett találni a politika felső régióiba, az antant döntéshozó köreihez;

2./ meg kellett szervezni az emigrációt, létre kellett hozni a további működéshez szükséges szervezeti kereteket, létre kellett hozniuk az emigrációs politika eszközrendszerét;

¹⁴ Beneš I 1k 63.

¹⁵ Beneš I 1k 65.

¹⁶ Beneš I 1k 69.

¹⁷ Beneš I 1k 70.

¹⁸ Beneš I 1k 72.

3./ meg kellett fogalmazni az emigráció érvrendszerét, azt az érvrendszert, amelyet aztán szívsós propagandamunkával megismertettek az antant közvéleményével és döntéshozóival.

Nézzük meg, hogy Beneš hogyan vette ki részét ebből a három feladatból.

1915. szeptember 16-án Masarykkal együtt Párizsba utazott. Masaryk két hetet töltött ott, ez idő alatt bemutatta Beneš párizsi barátainak, ismerőseinek, majd elutazott Londonba.¹⁹ Így tehát Beneš magára maradva kezdett hozzá, hogy megszervezze a párizsi csehszlovák emigráns központot.

A kezdetek igen szerények voltak, a rue Leopold Robert utcában telepedett le egy olcsó kis diákszobában²⁰. Párizsi tevékenységét kapcsolatok létrehozásával és kiépítésével kezdte. A hivatalos politikai körök (ahol a döntések születtek) meghódítása azonban nehézségekbe ütközött. Beneš emigráns volt, s mint ilyen „szökött osztrák alattvalónak” minősült, ez pedig sok kellemetlenséggel járt. Emlékirataiban megemlíti, hogy az angolok több ízben is (amikor átlépte Anglia határát, hogy Masarykkal találkozzék) internálták, mint Angliával hadban álló ország alattvalóját, s csak befolyásos barátainak köszönhette, hogy rövid idő eltelte után szabadlábra került. Természetesen mint „szökött osztrák alattvalónak” hivatalos kapcsolata sem lehetett az antant vezető köreivel. Ezért Beneš kiskapukon keresztül próbált bejutni a hivatalos körökbe, e kiskapukat használta fel arra, hogy kiépítse a csehszlovák lobbyt. Mindezekhez kapcsolatok kellettek, melyekről Beneš így írt: „Volt néhány ismerősöm még első két párizsi tartózkodásom idejéből, 1905-ből és 1911-ből, de vagy elkallódtam emlékezetükből, vagy ők tűntek el a láthatárról... Így aztán két út állt előttem. Először is a Sorbonne professzorainak köre, amellyel régebről valamelyest ismerős voltam... A másik út a szocialistákhoz vezetett...”²¹ Bár emlékirataiban csak a fentebb említett két útról beszél, de írásait és a különböző feldolgozásokat tanulmányozva úgy gondoljuk, hogy valójában négy utat, vagy másképpen négy kikaput tipizálhatunk.

Az első az emlékirataiban is említett professzori kör, melynek tagjaival korábban diákként, ismerkedett meg. A névsor tekintélyes: E. Denis, A. Meillet, E. Durkheim, C. Bougle, s e körhöz még hozzávethetjük Masaryk tudós barátait is. Ők, mint professzorok, a tudomány munkásai, bizonyos mértékben szavatolták — az antant köröknek —, hogy a cseh kérdés és mozgalom komoly és politikailag számolni kell vele. Arról, hogy milyen módon segíthették a cseh mozgalmat, ismét idézzük Beneš: „Tudós munkatársaink mindegyike vagy befolyásos politikus barátokkal bírt, vagy pedig maga is tevékeny volt publicisztikailag, avagy pedig bevezethetett és beajánlhatott a befolyásos politikai körökbe”.²² A tudósokkal való kapcsolatai közül a legtipikusabb volt dizoni professzorával, Eisenmannal fenntartott kapcsolata volt.

Eisenmann professzor mint az osztrák-magyar kérdés ismerője a háború kitörésekor a francia hadügyminisztérium információs osztályán kapott beosztást, s

¹⁹ Masaryk angolai tevékenységéről lásd Seton-Watson, R. W.: *Masaryk in England*. Cambridge, 1943.

²⁰ Beneš I lk 80.

²¹ Beneš I lk 81.

²² Beneš I lk 80.

gyakran volt szüksége az események magyarázatára olyasvalakitől, aki a viszonyokat közelebbről ismerte, mint ő. Gyakorlatilag egy olyan kapcsolat alakult ki közöttük, melyben a professzor minisztériumi megbízatása céljaira Beneš értesüléseket, magyarázatokat szállított. Eisenmann ezt a szívességet úgy vizionozta, hogy összeköttetésbe hozta a minisztérium vezető tisztségviselőivel.

A másik — az idézetben is említett — lehetőség, hogy tudós barátai maguk is tevékenyen publikáltak. Példák hosszú sorát idézhetnénk, de most csak a legnagyobb súlyú egyéniség, E. Denis példáját idézzük. Denis a Sorbonne szlavisztika professzora — ifjabb éveiben sokat tartózkodott Csehországban — már a háború előtt írt műveiben is (*Fin de l'indépendance Bohême*, 1890., illetve *La Bohême depuis la Montagne blanche*, 1903.) a csehek hivatását abban jelölte meg, hogy a cseh nép a pángermán hullám legfőbb akadályozója Kelet-Európa kapujában. 1906-ban Association Franco-Slave néven egyesületet alapított, melynek lapja a *Revue Slave* volt. Ennek a világháború alatti szerepét Rácz Kálmán így értékeli: „Jelentős része volt abban, hogy a francia közvélemény megtelt német gyűlölettel, s ennek igazolását a szláv probléma rendezetlenségében kereste.”²³ A háború alatt könyvet írt *La Question d'Autriche. Les Slovaques* címmel, melyben így foglalt állást: „Csupán egy megoldás marad hátra, a duális monarchia helyén független államok egész sorát megalkotni, elsősorban a szerb-horvát királyságot és a cseh-szlovák államot, mely a folyó (a Dunára gondol — G. L.) bal partjáig terjedne.”²⁴

A publikáción kívül egyéb tevékenységgel is segítette Benešeket. Amikor a Cseh Külföldi Bizottság egy kiáltvánnyal akart a nyilvánossághoz fordulni (ez az 1915. november 14-i kiáltvány — G. L.), Denis felhívta Benešék figyelmét arra, hogy változtatni kell a szövegen, mert ebben a formában a francia közvélemény számára ez alkalmatlan. Túlságosan történelmi ízű és száraz — mondta Denis. Benešék elfogadták a kritikát és felkérték arra, hogy írja át a kiáltványt. Denis a szláv kérdések tanulmányozására kialakított maga körül egy munkacsoportot is, mely '17-ben és '18-ban vitagülések egész sorát rendezte.

A hozzá hasonló tudós barátoknak köszönhetően a cseh emigráció meghódította az egyetemeket: Masaryk a King's College-ban kapott professzori állást. Hogy ez milyen fontos pozíciót jelentett, mutatja, hogy Masaryk székfoglaló előadásán megjelent a londoni belga és görög nagykövet, az angol alsóház több tagja, és maga lord Asquith brit miniszterelnök levelet intézett az előadás résztvevőikhez.²⁵

A második számú kiskaput, mint már említettük, Beneš korábbi szocialista kapcsolatait jelentették. A Franciaországban 1905 és 1907 között folytatott tanulmányi időszak alatt már rokonszenvezett a francia szocialistákkal,²⁶ majd Prágába való visszatérése után is tartotta velük a kapcsolatot. Ezeket a kapcsolatokat párizsi megérkezése után újraélesztette. Az egyik francia szocialista vezetővel, Albert

²³ Rácz Kálmán: *A pánszlávizmus története*. Budapest, én.

²⁴ A könyv Párizsban jelent meg 1917-ben

²⁵ Kořalka, Jiří: *A világpolitika szánpadán*. In.: Csehország a Habsburg-monarchiában 1618–1918. Szerkesztette, fordította, az előszót és a jegyzeteket írta Szarka László. Bp., 1989. (a továbbiakban: Kořalka)

²⁶ Beneš I lk 11–12.

Thomasszal meglévő ismeretsége révén jut be a francia fegyverkezésiügyi minisztériumba,²⁷ a párizsi Rovnost egyesületbe tömörült szocialisták egyik vezetője Paul Louis pedig a külügyminisztérium egyik tisztségviselőjével ismertette össze.²⁸

A harmadik számú kiskapuhoz Milan Štefánik személye volt a kulcs. Beneš 1915. december 13-án Strimpl festőművész párizsi lakásán találkozott Štefánikkal, aki felajánlotta együttműködését a Monarchia-ellenes harcban. Ez már olyan fajsúlyú kérdés volt, amiben Beneš nem merte a döntést egymaga vállalni, ezért december 22-én Londonba utazott Masarykhoz. Masaryk bizonyos tartózkodással fogadta Štefánik tervét, de végül is úgy döntött, hogy Beneš bevonhatja őt az emigráció munkájába. Ez a döntés a későbbiek során nagyon jó döntésnek bizonyult. Štefánik kapcsolatai sokat jelentettek a gyerekcipőben járó csehszlovák emigrációnak, ő ugyanis 1904-ben Prágából Párizsba költözött és a párizsi obszervatóriumban dolgozott csillagászként. Tagja volt különböző francia expedícióknak, melyeknek úti céljai a Mont Blanc, Spanyolország, Oxford, majd távolabbi vidékek, Turkesztán, Algír, Dél-Amerika és Tahiti voltak. Így a francia tudományos körökben igen jó hírnévnek örvendett, emellett bejáratos volt a nagyobb és jelentősebb politikai szalonokba is. A háború kitörésekor önként jelentkezett a francia hadseregbe, 1915-ben részt vett az aisne-i és az Yvres melletti csatákban. Mint repülőtszert Szerbiába küldték, Albániában azonban lezuhant gépével és Vallonából egy torpedórombolóval érkezett vissza.²⁹ Ráadásul „már a háború előtt honosították, és így franciaként mindenhova bejárása volt, ahonnan a nem franciakat kitiltották.”³⁰ Kapcsolatai kiterjedését és hatékonyságát jól mutatja, hogy amikor 1916-ban Masaryk Párizsban tartózkodott, Štefánik intézte el azt, hogy Briand francia miniszterelnök fogadja őt. Így bátran kijelenthetjük Štefánikról, hogy egy olyan „kiskapu” volt, amelynek révén Beneš be tudott törni a francia politikai elit körébe.

A negyedik számú kiskapu lehetőségét Fejtő Ferenc alapján vethetjük fel.³¹ Tudjuk, hogy mind Masaryk, mind Beneš szabadkőműves volt, valószínűsíthetjük tehát, hogy a szabadkőműves páholyok és a francia szabadkőműves politikusok támogatását is kihasználva hódították meg az antant vezetését saját terveik számára. Ahogy Fejtő fogalmaz: „a nagy szabadkőműves gépezetet a csehszlovák, a jugoszláv stb. emigrációs bizottságok propagandájának rendelkezésére bocsátották”.³²

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy valamennyi „kiskapu” közös tulajdonsága, hogy korábbi és frissen szerzett személyi kapcsolatok képezik az alapját. Az egy-két ismerős azonban kezdetnek nem volt rossz egy majdnem ismeretlen emigráns számára. Beneš erről így vall: „A barátok, akikre szert tettem, ezután önszántukból és lelkesen segítettek elő befolyásuknak minél szélesebb körben való érvényesülését.”³³

²⁷ Beneš I lk 82.

²⁸ Beneš I lk 82.

²⁹ Masaryk I 115.

³⁰ Masaryk I 115.

³¹ Fejtő Ferenc: *Requiem egy hajdan volt birodalomért*. Budapest, 1990. (a továbbiakban: Fejtő)

³² Fejtő 323.

³³ Beneš I lk 84.

Az emigráció szervezeti kereteinek megteremtése

Monarchia-ellenes fellépésekre a Masaryk–Beneš-csoporton kívül más emigráns csoportok is vállakoztak. A csehek és a szlovákok nyílt Monarchia-ellenes mozgalma már 1914 nyarán, a világháború első heteiben megkezdődött, főképpen az Oroszországban, Franciaországban, Angliában és az USA-ban élő cseh és szlovák kivándorlók között bontakozott ki. Ezek a kivándorlók nem politikai emigránsok voltak, hanem szülőföldjüket társadalmi, megélhetési okok miatt hagyták el hosszabb-rövidebb időre vagy véglegesen.³⁴ Mint említettük, ezen külföldi kolóniák önkéntes szervezkedési mozgalma a háború kitörése után szinte azonnal megindult. Az Orosz Birodalom területén élő varsói szlovákok lapja az *Echo Slavianskie* 1914. augusztus 17-én már csehszlovák felszabadulásról írt. Augusztus végén egy cseh küldöttség emlékiratot nyújtott át Szazonov orosz külügyminiszternek, augusztus 20-án pedig a cár fogadta a moszkvai cseh küldöttségét, mely a cseh koronát ajánlotta fel neki. Szeptember 17-én a cár az oroszországi cseh kolóniák képviselőit is fogadta, s a küldöttség a jövőbeni cseh állam határaitól szóló memorandumot nyújtott át II. Miklósnak.³⁵

Az Amerikában élő csehek és szlovákok 1914 őszén Daxner és Mamatey vezetésével memorandumot juttattak el az amerikai és európai kormányokhoz. Ebben felsorolták a magyar uralom rémségeit, a szlovákoknak önállóságot, a Duna-medence egyéb népeinek pedig önrendelkezést követeltek. 1915. január 13-án Clevelandben megtartotta alakuló kongresszusát az Amerikai Cseh Nemzeti Egyesület.³⁶

1914. október 3-án a londoni csehek a Hyde parkban rendezett nagygyűlésen megalakították a London Czech Comite and Legion for British Service nevű szervezetüket, s ezt egy manifesztumban hozták a világ tudomására. 1915 márciusában pedig egy újabb kiáltványukban az ellen tiltakoztak, hogy az osztrák hadvezetőség a cseh nép fiait a szláv népekkel szemben testvérgyilkosságba kergesse.

A Franciaországban élő csehek és szlovákok körében egy nagyon erős mozgalom bontakozott ki, melyet az is bizonyít, hogy két lapjuk is indult: 1914 októberétől a *Journal Franco — Tchèque Na Zdar (La Bohême Libre)* alcímmel, és 1915 januárjától a *L'Indépendance Tchèque*.

A fenti felsorolásból láthatjuk, hogy számos külföldön élő cseh és szlovák csoport vállalta fel a Monarchiával szembeni harcot. Ezek a kolóniák azonban megosztottak voltak, pártokra és frakciókra szakadtak, és mindegyiknek megvolt a maga sajátos jellege, attól függően, hogy melyik országban működött.

Masaryk 1915 elején azt a célt tűzte ki maga elé, hogy minden emigráns csoportot, minden kolóniát tájékoztat és egyesít. Ezért 1915 márciusában egy programot juttatott el hozzájuk, melyben meghatározta számukra a tennivalókat.³⁷ Masaryk arra törekedett, hogy minden csoporttal elismertesse saját vezető szerepét, s ebből a törekvésből született meg a kolóniákat tömörítő Külföldi Csehszlovák Bizottság.

³⁴ Kořalka 183.

³⁵ Deák József: *A cseh-szlovák egység diplomácia története*. Budapest, 1943. (a továbbiakban: Deák) 38-39.

³⁶ Masaryk I 62.

³⁷ Masaryk I 90.

A Bizottság kiállítására a nagy nyilvánosság elé és a Habsburg Birodalom elleni harc hivatalos meghirdetésére 1915. november 14-én került sor. Ezen a napon egyszerre jelent meg Svájcban, Franciaországban, Oroszországban és az USA-ban kiáltványuk.

A kiáltvány közzététele után néhány nappal (november 21-én) Beneš Londonba utazott, hogy Masarykkal egyeztesse az emigráns mozgalom további kiépítését, különös tekintettel a szervezeti keretek megteremtésére. E kérdésben az igazi nagy fordulatra azonban csak 1916 februárjának végén, Masaryk párizsi utazása alkalmával kerülhetett sor. Mielőtt ezt megnéznénk, röviden utalnuink kell Masaryk párizsi utazásának egyéb vonatkozásaira is, mivel ezek igen nagy jelentőségűek voltak.

Masaryk 1916. január 28-án érkezett Párizsba,³⁸ majd február 3-án, mint már említettük, Štefániknak köszönhetően találkozott Briand francia miniszterelnökkel. A találkozó során felvázolta Briandnak az emigráció álláspontját, mely szerint: „Európa átrendezésének és Németország valódi meggyengítésének — vagyis Franciaország biztonságának is — feltétele Ausztria felosztása, mégpedig természetesen és történetileg adott részekre.”³⁹ Fontos kiemelni, hogy Masaryk és Briand találkozásjáról egyrészt megjelent egy hivatalos kommuniké,⁴⁰ másrészt Sauerwein szerkesztő jóvoltából a *Matin*-ban egy interjú keretében Masaryk elmondhatta ugyanazt a francia közvéleménynek, amit Briandnak is felvázolt. Párizsi tartózkodása alatt számos más politikussal is tárgyalt, sőt február 22-én a Sorbonne-on a szlávokról és a pánszlávizmusról tartott előadást.

Visszatérve a szervezeti keretek kérdésére, a Külföldi Bizottság a kolóniákat többé-kevésbé tömörítette ugyan, de mint eszköz nem felelt meg a Masaryk–Beneš-csoportnak. Ahogy Masaryk fogalmazott,⁴¹ a Külföldi Bizottság inkább „külföldi parlament” volt, viszont ők inkább egy „külföldi kormányt” szerettek volna. Beneš tisztaban volt azzal, hogy „mint mindenben, úgy elsősorban a politikában is, kivált a forradalmi tevékenységben (Masaryk és Beneš Monarchia-ellenes harcukat forradalomnak fogták fel, lásd erre legjobb példaként, hogy Masaryk emlékiratainak a *Világforradalom* címet adta — G. L.) a módszerek és a szervezés dönti el végeredményben a sikert”.⁴² Ráadásul Masaryk és Beneš a kolóniák politikusait politikai műkedvelőknek tartották, akik „Párizs és más városok kétes hírű sörözőiben a jövőendő királyság posztjain osztozkodnak, kezdve a királyi méltóságon, le egészen az alacsonyabb hivatalokig”.⁴³ Ennek következtében arra törekedtek, hogy a kolóniákat háttérbe szorítsák, az emigráció politikai és később katonai vezetését a saját kezükbe összpontosítsák, és így létrehozzanak „egy egységes szorosan zárt mozgalmat”. Arra az álláspontra helyezkedtek, hogy „a kolóniáknak pedig helyi, egyesületi, segélyező és belső szervezeti tevékenységre kell szorítkozniuk”.⁴⁴ A Külföldi Cseh Bizottság és vele együtt a kolóniák háttérbe szorítása Masaryk párizsi útja alkalmával történt meg.

³⁸ Beneš I lk 91.

³⁹ Beneš I lk 91.

⁴⁰ Masaryk I 109.

⁴¹ Masaryk I 95.

⁴² Beneš I lk 87.

⁴³ Masaryk I 91.

⁴⁴ Beneš I lk 99.

A kérdésről konzultált Benešsel, Štefánikkal, a Svájcban ez alkalomra Párizsba utazó Dürich képviselővel és Sychrava doktorral. A megbeszélések konzekvenciája az volt, hogy „a nem eléggé mozgékony, a kolóniákban uralkodó állapotoktól túlságosan függő Külföldi Csehszlovák Bizottság helyébe új központot létesítünk Párizs székhellyel”.⁴⁵ Így született meg a Csehszlovák Nemzeti Tanács (a hivatalos francia levelezésben Beneš a Conseil National des Pays Tchèques elnevezést használta), elnöke Masaryk, alelnökei Dürich és Štefánik, főtítkára Beneš lett. A Nemzeti Tanács állandóságának és folyamatosságának biztosítására Párizsban főtítkárságot létesítettek. Ez a Beneš által vezetett párizsi központ vált a mozgalom motorjává, ugyanis értesítéseket közvetített, utasításokat osztogatott, diplomáciai kapcsolatokat épített ki az antant felé, propagandával próbálta befolyásolni a nyugati közvéleményt. Gyakorlatilag emigráns kormányként működött, mely ellátta egy kormány különböző minisztériumainak (hadügy, külügy, propagandaügy stb.) feladatait.

Ezt a párizsi központot Beneš különösen nagy gonddal építette ki, még arra is ügyelt, hogy reprezentatív jelleget adjon neki. Az idő előrehaladtával terjeszkedésbe kezdett, és a párizsi titkárság az antant országaiban fiókokat nyitott. A szervezeti keretek kiépítésére tipikus példa a londoni, ahol 1916 végén Czech Press Bureau néven sajtóirodát állítottak fel.⁴⁶ Ezt Beneš 1918 májusában két részre osztotta: egy konzuláris és egy propaganda osztályra,⁴⁷ majd amikor 1918. október 14-én megalakult az ideiglenes csehszlovák kormány, a konzuláris részből követség lett. Gyakorlatilag tehát az történt, hogy Beneš, mint a Csehszlovák Nemzeti Tanács főtítkára kiépítette (1916-tól 1918-ig) a még meg sem született csehszlovák állam államapparátusának jelentős részét.

A Masaryk–Beneš-csoport programjának formálódása

A kibontakozó emigráns mozgalomnak szüksége volt egy világos és közérthető programra. Ennek a programnak két rétegből kellett állnia, egyrészt egy elméleti alapvetésből, melyben az emigrációnak definiálnia kellett önmagát és helyzetét, másrészt az elméleti alapvetésre épülő gyakorlati programból. Az elméleti alapok lerakását nagymértékben elősegítette, hogy Masaryk már a háború kitörése előtt foglalkozott és írt a cseh nemzet és a Habsburg Monarchia viszonyáról.

1895-ben *A cseh kérdés* és a *Jelenlegi válságunkról* című munkái⁴⁸ megírásakor az állam és a nemzet viszonyában azt tartotta döntőnek, hogy a nemzet igényeinek az állam megfeleljen, vagyis Masaryk Palacký cseh államjogi ausztrioszláv programját helyeselte. 1907 és 1914 között azonban újragondolta álláspontját. Erről tanúskodik,

⁴⁵ Beneš I lk 99.

⁴⁶ Beneš I lk 104.

⁴⁷ Beneš I lk 104.

⁴⁸ Mindkét Masaryk írás megjelent magyarul. Lásd *A magyar Masaryk*. I–V. Szerkesztette Dr. Várady Aladár. Bratislava, 1935.

hogy amikor az 1911. évi közösügyi delegációk budapesti ülészaka alkalmából⁴⁹ Masaryk a pesti szlovák értelmiségi körök előtt előadást tartott, már Herder nemzetbölcseletének egyik tételéből indította gondolatmenetét. Eszerint: „A nemzet természetesen egész”. A nemzethez való ragaszkodás szükségszerűen erősebb, mint a mesterséges intézményekhez való tartozás tudata. Márpedig az állam ilyen mesterséges konstrukció. Masaryk szerint minden vonalon győzedelmeskedni fog az a felismerés, hogy a nemzet az egyedüli természetes szervezet. S minthogy Európában igazán nemzeti állam nem létezik, törekedni kell az egyedül tiszta nemzetiségi elv érvényesítésére. Vagyis Masaryk már 1911-ben határozottan szembeállította az állam és a nemzet fogalmát. Bár elemzéseiben nem mondta ki, de egyértelmű, hogy Masaryk állam alatt a Habsburg Monarchiát, míg nemzet alatt a csehekét értette. Így az 1911-es előadásában megfogalmazott konzekvencia, állam és nemzet szembeállítása, egyenesen vezetett 1914 augusztusához, amikor Masaryk megkezdte Monarchia-ellenes szervezkedését.

Visszatérve az emigráció programjának kérdéséhez, ennek formába öntését, megfogalmazását Masaryk az 1915 januárjától szeptemberig tartó genfi tartózkodása idején végezte el.⁵⁰ Szarka László mutatott rá ezen programírás fő jellemzőjére, arra ti., hogy Masaryk ezen feladatot úgy oldotta meg, hogy a háború előtti kismemzeti programját adaptálta a háborús viszonyokra. A kismemzeti program első háborús interpretációját 1915. október 19-én a King's College-ban tartott előadásában vázolta fel a nagy nyilvánosság előtt.⁵¹

Beneš a csehszlovák állam létrehozásához a nyugati antant hatalmak támogatását kívánta megnyerni. E támogatás elnyerése érdekében a háború alatt és a békekonferencián egy igazán széles alapokon nyugvó érvrendszert használt. A rendszer alapjait akkor rakta le, amikor Denis segítségével a Sorbonne-on egy előadás-sorozatot tartott a szláv kérdékről és az Osztrák–Magyar Monarchiáról. Ezen előadások szövegét gyűjtötte össze és adta ki füzet formájában 1916 őszén francia nyelven *Détruisez l'Autriche-Hongrie* címen.⁵² A *Détruisez* a Beneš által használt érvek első szintézise.

Az érvrendszer felépítése mögött két cél húzódott meg.

1. Bizonyítani a cseh történelem áttekintésével, hogy a németek, a Habsburgok és a magyarok mindig is egy antidemokratikus abszolutizmust képviseltek. Ezzel azt a Masaryk-féle világháború-értelmezést akarta alátámasztani, mely szerint a világháborúban két tábor áll egymással szemben, a demokratikus elvekért küzdő antant és az abszolutista központi hatalmak, amelyeknek a politikáról, a modern társadalom összetételéről és a kultúráról teljesen ellentétes filozófiai koncepciói vannak.

⁴⁹ Lásd Szarka László: *Egy XX. századi államalapító emlékiratai*. In: Masaryk, T. G.: *A világforradalom, 1914-1918*. Fordította Bába Iván. Válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta Szarka László. Bp., 1990. (a továbbiakban: Szarka)

⁵⁰ Szarka 433.

⁵¹ Az előadás szövegét lásd *The Problem of Small Nations in the European Crisis*. London, 1916.

⁵² A *Détruisez*-t magyarul jelen cikk szerzője jelentette meg. E. Beneš: *Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot*. Szeged, 1991. Documenta Historica 5. (a továbbiakban: Beneš II.)

2. Bizonyítani, hogy a csehszlovák nemzet a háború előtti történelmi fejlődésével, egész pszichológiájával és bölcséleti koncepciójával, szellemi és társadalmi struktúrájával Nyugat-Európához tartozik.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen érveléssel próbálta a fenti két célt elérni.

Beneš történelmi érvelésének kiindulópontján kijelenti, hogy a cseh nemzet egész eddigi tevékenysége a boldogság, az igazság, az emberiség keresésének lázában telt el. A cseh nemzet nem akart mást, mint békében élni, hogy ezt a történelmi feladatát teljesíthesse. De miközben ezt a feladatát teljesíteni akarta, három nagy akadállyal találkozott: a németekkel, a Habsburgokkal és a magyarokkal. E három nagy ellenség sohasem tette le a fegyvert, állandó jelleggel fenyegette a csehszlovákokat. Vagyis Beneš úgy határozza meg a cseh történelem lényegét, hogy az nem más, mint a három nagy ellenség elleni folyamatos harc. Így ír: „Egész történelmünkben nincs olyan korszak, amely ne lenne telítve konfliktusokkal, a három ellenségünk egyikével vívott harcokkal”.⁵³

A történelmi érvelésnél egy érdekes stratégiát alkalmazott. Ennek az a lényege, hogy a csehszlovák emigráció érdekeit azonosította az antant érdekeivel és céljaival. Amikor ugyanis a csehek ellenségeiről beszél, azt mondja: „Nagyon fontos azt megállapítani, hogy ezek az ellenségek ma az egész emberiség legveszélyesebb ellenségeinek tartatnak”.⁵⁴ Ezzel a mondattal ragyogóan kapcsolta össze a cseh történelmi érvelést az antant ellenségképével, hiszen amit ezután fog elmondani a cseh történelemről, már nem pusztán csak a csehekkel megtörtént igazságtalanságok ecsetelése lesz, hanem értékes ecsetvonások az antant ellenségképéhez is. Amit leír, elmond, azt nem a csehek ellenségeiről, hanem az egész emberiség — persze ezalatt az antantot kell értenünk — ellenségeiről mondja el.

Kövessük a hármás beneši felosztást, és nézzük meg ezeket az ellenségeket, illetve hogy hogyan zajlottak le ezek a harcok Beneš szerint, továbbá vizsgáljuk meg, hogy ezekből milyen tételeket épített fel.

A németeket úgy ábrázolja, mint a csehek ősi ellenségeit.⁵⁵ Amikor a csehek elfoglalták Bohémiát — ezt Beneš a 6. század végére, illetve a 7. század elejére datálja — már akkor védekezniük kellett a germánok támadásai ellen. A nemzeti királyok — Szt. Vencel, Boleslav, Břetislav, Sobeslav, Přemysl Ottokár — szinte folyamatosan harcoltak a németek meg-megújuló támadásai ellen. Beneš ezt az időszakot így összegzi: „... Bohémia története egészen a 14. századig úgy foglalható össze, hogy harc a germánok ellen”.⁵⁶ Míg a déli szlávok a törökkel háborúztak, addig a cseheknél az ellenség szerepét az osztrákok és a németek játszották. A cseh-német ellentétet úgy állítja be, mint egy olyan antagonizmust, amelynek nyomai mindenütt megtalálhatók. „Mindenütt meg lehet találni ennek a harcnak a nyomait. Első történelmi dokumentumainkban és irodalmunkban, legendáinkban, szokásainkban és családi emlékeinkben. Egész civilizációnk át van itatva ezzel a harccal.”⁵⁷ Az a harc, amely

⁵³ Beneš II 7.

⁵⁴ Beneš II 7.

⁵⁵ Beneš II 8.

⁵⁶ Beneš II 8.

⁵⁷ Beneš II 9.

„mindenekelőtt az öntudat szabadságáért és a vallásszabadságért vívott harc volt” — így jellemzi a huszita háborúkat — szintén a németek elleni felkeléssé változott. A németek több alkalommal elfoglalták Bohémiát, hogy a cseh eretnekeket kivégezzék, de a csehek mindig visszaverték őket. A huszita háborúk után csak egy rövid szünet következett, s Podjebrad György uralkodása alatt újból kiújult a harc a németek ellen. E németellenes történelmi érvelésnek egyértelmű az üzenete az antant felé. Itt vagyunk mi, csehszlovákok, már évszázadok óta harcolunk a németek ellen, létezik-e nálunk jobb szövetséges?

Beneš az összefüggő németellenes történelmi érvelést a 15. századdal befejezi. Ezt egyértelműen a történelmi események alakulásának kell betudnunk, hiszen — a rövid Jagello korszaktól eltekintve — a cseh történelmet 1526-tól kezdve a Habsburg-házzal való együttélés határozta meg. Ez azt jelentette, hogy a 15. század és az első világháború között tátongott négy évszázadnyi szakadék, amikor a csehek nem harcoltak a németek ellen. Mivel Beneš olyan képet akart kialakítani az antantban, hogy a cseh nemzet egész történelme a németesség elleni harc jegyében telt el, be kellett tömnie ezt a négyszáz éves rést. Ezért sietve kijelenti, hogy a csehek harca a németek ellen a 15. század után is folytatódott, de a harcnak a természete rejtett lett, módosult. Ennek alátámasztására hozza fel a Bohémián belüli vallási ellentéteket. Az itt élő németek katolikusok voltak, míg a csehek megmaradtak a huszitizmus híveinek. Ez a vallási ellentét így szükségszerűen öltött nemzeti karaktert, és nyitott egy újabb frontot a cseh-német ellentét területén.

Mindemellett azt a módszert alkalmazza, hogy a Habsburg-ellenes történelmi érvelésbe építi be a további németellenes történelmi érveket.

A Habsburg-ház és a cseh nemzet viszonyát igen nagy részletességgel elemzi. Azt a hosszú időszakot (1526–1918), melyet Csehország a Habsburg Birodalmon belül töltött el a *Détmisesz*-ben két alfejezetben is tárgyalja. Az első alfejezet 1526-tól II. József uralkodásának végéig terjed, míg a második rész az újjászülető nemzet harcaival foglalkozik.

Figyelemre méltó már az első alfejezet gondolatmenete is.⁵⁸ Beneš az alcímmel — A csehek Bohémiában és Magyarországon történő megsemmisítése — jelzi, hogy negatívan ítéli meg a csehek és a Habsburgok viszonyát. E beszédes alcím mellett a fejezet bevezető mondatával adja meg az alaphangot, amikor így ír 1526-ról (ekkor került az első Habsburg a cseh trónra): „... ez a legsiralmasabb dátuma az egész cseh nép történetének”.⁵⁹ Az egész Habsburg-korszakot úgy jellemzi, hogy a cseh nemzet és a Habsburg uralkodók között megszüntethetetlen ellentét volt, melyet két tényező táplált. Egyrészt a vallási ellentét, mivel a Luther tevékenysége folytán meginduló reformáció „Bohémiában nagyon meleg fogadtatásra lelt”. A népesség nagy része protestáns lett, ugyanakkor Csehország királyai a katolikus Habsburgok voltak, akik elhatározták, hogy katolikus hitre térítik a cseheket. Másrészt a Habsburgok uralkodásuk kezdetétől arra törekedtek, hogy a „cseheket mindenféle politikai függetlenségüktől megfosszák”.⁶⁰

⁵⁸ Beneš II 11-13.

⁵⁹ Beneš II 11.

⁶⁰ Beneš II 12.

A Habsburg-ház és a cseh nemzet küzdelmében Beneš több szakaszt állapít meg. Az első 1526-tól terjed a fehérhegyi vereségig. A történelemből tudjuk, hogy a Habsburg-ház dunai súlypontú birodalma 1526-ban született meg, amikor az osztrák örökös tartományok mellett megszerezték Magyarország és Csehország trónját. Beneš ezt a birodalomalapítást perszonalúnióként értelmezi, s azt hangoztatja, hogy a Monarchia három államból (osztrák örökös tartományok, Magyarország és Csehország) jött létre, csak az uralkodó személye volt az egyetlen kapocs ezen államok között. Mivel az osztrák örökös tartományok már régóta a Habsburgok uralma alatt álltak, ezért itt korlátlan hatalmat gyakoroltak. Ezzel szemben Bohémia területén a nemesség és a városok fontos privilégiumokkal rendelkeztek a királyi hatalommal szemben, s Magyarországon az uralkodó hatalma szintén korlátozott volt. (Beneš ezek után elemzi Magyarország helyzetét és küzdelmeit a birodalmon belül, de ennek a gondolati résznek az ismertetését helyesebbnek láttuk a magyar-ellenes tételek elemzésénél megejteni.)

A Habsburg uralkodók törekvése az volt, hogy mind Csehország, mind Magyarország alkotmányát lecsökkentsék arra a szintre, amelyeken az örökös tartományok álltak. Két ellentétes törekvés ütközött tehát egymással: a Habsburgok birodalmuk három részének egységesítésére törekedtek, ezzel szemben Csehország és Magyarország növelni akarta függetlenségét, és csökkenteni az uralkodó hatalmát. I. Ferdinánd és utódai központosították az államhatalmat, és igyekeztek az abszolutista kormányzási elveket megerősíteni. Az egész 16. századra jellemző volt, hogy a cseh és magyar rendek folyamatosan küzdöttek a Habsburg-ház centralizációs törekvései ellen. A dinasztia vallási türelmetlensége váltotta ki a csehek lázadását 1619-ben, ez volt a harmincéves háború kezdete. A fehérhegyi csatában (1620) azonban vereséget szenvedtek, és el kellett viselniük a megtorlást. E csatával veszi kezdetét a második periódus, a Habsburgok győzelmüket ugyanis arra használták, hogy Csehország egész szociális és nemzeti szerkezetét átalakítsák. Elkobozták az összes feudális birtok 2/3-át, illetve a városok teljes birtokállományát. A régi cseh nemességet szinte teljesen felszámolták — akiket nem végeztek ki, annak vagyonát kobozták el —, és helyüket „az Európa összes országából jövő mindenféle kalandorokkal”⁶¹ töltötték be. Így létrehoztak egy új arisztokráciát, „amely engedelmesen kiszolgálta a Habsburgokat, mivel engedelmessége jutalmaképpen megkapta az országot, mint hadizsákmányt”.⁶² Ugyanakkor győzelemre segítették Csehországban a katolicizmust, a német nyelvet a bíróság előtt egyenlővé tették a cseh nyelvvel. Ezeket a lépéseket II. Ferdinánd igyekezett legális keretekkel álcázni, ezért az intézkedéssorozatnak az Új Alkotmány nevet adta. Beneš úgy értékeli az alkotmányon végrehajtott módosításokat, hogy azok alkotmánycsíny jellegűek voltak. II. Ferdinánd Új Alkotmánya még meghagyta a cseh területek egységét, mint egy független nemzeti egységet, Mária Terézia és II. József azonban megfosztotta őket függetlenségük utolsó maradványaitól is. Azt hitték, hogy a centralizáció erősíti majd meg monarchiájukat, ezért arra törekedtek, hogy az uralmuk alatt álló területeken egy uniformizált, homogén államot hozzanak létre. Mária Terézia törekvései és II. József „brutális reformintézkedései” a cseh nemzet

⁶¹ Beneš II 17.

⁶² Beneš II 18.

ébredését váltották ki, a francia forradalomból származó gondolatok behatoltak a Habsburg Birodalomba is.

Beneš így jellemzi a folyamatot: „Csehországban az enciklopédisták, Voltaire, Rousseau és Herder tanai nemsokára nagyon népszerűek lettek, és ritka cseh patriótákat hoztak felszínre, akik nem veszítették el hitüket e nép jövőjében, és remélték, hogy felrázhatják a már egy százada halott nemzetet”.⁶³ A nemzeti ébredéssel külön alfejezetben foglalkozik. Ennek gondolatmenetét vizsgálva tisztelettel kell adóznunk Beneš propagandaművészetének, ugyanis miközben a csehek és a Habsburg Monarchia 19. századi viszonyát vázolja fel — és ezzel tovább rombolja az antant körökben meglévő pozitív Monarchia-képet — a másik két ellenség — a magyarok és a németek — is megkapja a maga elmarasztalását. Különösen a németekkel való ősi ellentét bizonyítása volt fontos számára, hiszen ne feledjük, mind Anglia, mind Franciaország fő ellensége Németország volt.

Beneš a nemzeti ébredés ismertetésével tovább rombolja a németek és a Habsburgok image-át⁶⁴, véleménye szerint Napóleon bukása után a nemzetek jogaira alapozott gondolatok továbbra is fennmaradtak, az egységes nemzetállam eszméje az egész térségben hódított. Ez a Habsburg Birodalmon belül lezajlott szláv reneszánsznak és a német hazafiak mozgalmainak egyaránt alapul szolgált. A németek azonban álmaikat eltúlozták, nagy Németországot akartak létrehozni, amelybe beletartozik minden olyan terület — a Balti-tengertől az Adriai-tengerig —, ahol németek laknak, s ez természetesen azt jelentette volna, hogy olyan területek — Csehország, Magyarország, Szilézia, Velence, Lombardia — is belekerültek volna a német egységbe, amelyek történelmük és tradícióik alapján teljesen idegenek voltak Németországtól. A csehek számára e törekvések — amelyek különösen felerősödtek 1848-ban a frankfurti birodalmi gyűlésen — katasztrófát, nemzeti jogaik megsemmisülését jelentették volna. „Valójában ha ezek a tervek megvalósulnak, a csehek és a déli szlávok fel lettek volna áldozva Németországnak” — írja Beneš.⁶⁵

A csehszlovákokat kettős veszély fenyegette: ha ugyanis a német egység megvalósul, akkor Magyarország is elnyeri függetlenségét, így a csehek Nagy-Németországban kerülnek kisebbségbe, míg a szlovákok Magyarország keretein belül. A cseh politika tehát logikusan lett antinémet, antimagyar, illetve a dinasztiahoz hű „... annak ellenére, hogy a Habsburgok Ausztriája nem mutatott semmiféle figyelmet iránta, soha nem adott helyet követeléseinek, és hosszú századok alatt csak antiszláv politikát folytatott”.⁶⁶

A Habsburg dinasztia azonban elutasította az ő kizárásával megvalósítandó német egységet. A csehek politikai programját — Beneš szerint — a legjobban Palacký híres mondása, „hogyha az osztrák állam nem létezne régóta, akkor Európa és az egész emberiség érdekében kötelesek lennének azon dolgozni, hogy megalakuljon”, fejezte ki.

Beneš gondolatmenetének eddigi részével ügyesen elébe ment, megelőzött olyan kérdéseket, amelyeket a szkeptikus antantpolitikuskok, esetleg a monarchiabeli propa-

⁶³ Beneš II 24.

⁶⁴ Beneš II 25-35.

⁶⁵ Beneš II 28.

⁶⁶ Beneš II 28.

ganda tehetett volna fel neki. E kérdések egyike így hangozhatott volna: ha elfogadjuk az ön állítását Beneš úr, mely szerint a négy évszázados Habsburg-uralom a cseh történelem legsötétebb korszaka, akkor mivel magyarázza azt, hogy az önök kiemelkedő gondolkodója, Palacký, Ausztria szükségessége mellett foglalt állást? Hogy Palacký érvelésének megmagyarázása, cáfolata milyen fontos volt Beneš propagandája számára az mutatja, hogy könyvében külön fejezetet szentel ennek.⁶⁷

Ennek bevezetéseként kijelenti: „Ha Palacký még élne, ő velünk lenne a cseh forradalmi sorokban.”⁶⁸ Hogy 1848-ban miért foglalt mégis állást a Habsburgok mellett, azt Beneš két okkal magyarázza. Egyrészt rosszul elemezte a térség politikai viszonyait, és ennek következtében rosszul jósolta meg a térség politikai trendjeit. Többek között „nem gyanította a jugoszláv politikai fejlődést, sem pedig az ausztriai németek pángermánna válását”.⁶⁹ Beneš a 19. század második felének nemzetközi történéseit úgy értelmezi, hogy Bismarck pángermán terve érdekében nem fosztotta meg Ausztriát német területeitől. Azzal számolt, hogy Ausztriát belső helyzete kényszeríti majd Poroszország szövetségének keresésére. Ezért Ausztria ambícióit a Balkán felé fordította, ahol területeket juttatott neki. Ennek eredményeként „a bécsi udvar egyszer csak észrevette”, hogy kénytelen elfogadni a porosz hegemoniát. „Ausztria a német Drang nach Osten élcsapata lett, és kormánya előkészítette és kiobbantotta a jelenlegi katasztrófát.”⁷⁰ Beneš ragyogóan érvel, hiszen miközben revidálja Palackýt, megmagyarázza motívumait, ismét bebizonyítja az antantnak, hogy a csehek és a németek egymás ellenségei, mert Bismarck intrikái akadályozták meg Ausztria belső átalakulását. A másik ok, amire Beneš visszavezeti Palacký magatartását, hogy 1848-ban a cseh nemzet újjászületésének hajnalán volt. Előkészületek, hagyományok és tapasztalt vezetők nélkül léptek a politika színpadára.

E rövid kitérő után fejezzük be az imént megszakított beneši Habsburg-ellenes gondolatsort: a Habsburgok 1848-ban nem álltak a szlávok mellé, nem fogadták el a föderatív Ausztria tervét. A dinasztia mindenáron részt akart venni az új Németország kialakításában, viszont egy olyan Ausztria, amelyben a szláv elem túlynyomó többséggel rendelkezett volna — egy föderatív Ausztria, amit a csehek akartak — semmiképpen sem vállalhatta volna fel azt a feladatot, hogy a német államok élére álljon. Ezért a dinasztia a szláv mozgalom ellen lépett fel, és 1848 után legfőbb céljának tekintette, hogy saját vezetésével valósítsa meg a német egységet. Az 1861-es alkotmányban ezért arra törekedtek, hogy a szláv elem politikai súlyát a minimálisra szűkítsék a birodalmon belül, s még a poroszoktól elszenvedett vereség után sem mondtak le a német egységről, várták az alkalmat a revansra. De a birodalom meggyengült, így Ferenc Józsefnek engedményt kellett tenni, ezért 1867-ben kiegyezett a magyarokkal. Az, hogy a birodalom átalakult dualista monarchiává azt jelentette, hogy a szlávok ki lettek szolgáltatva a Habsburgoknak és a magyaroknak.

A csehek ekkor újabb harcot kezdtek Bécs ellen, mely majdnem eredményes volt. 1871-ben Ferenc József ünnepélyesen megígérte, hogy teljesíti kívánságaikat, s „úgy

⁶⁷ Beneš II 35-37.

⁶⁸ Beneš II 35.

⁶⁹ Beneš II 36.

⁷⁰ Beneš II 34.

tűnt, hogy egy új korszak kezdődik az osztrák politikában”.⁷¹ A szlávok ellenségei, a németek és a magyarok azonban ismét ezen politika ellen foglaltak állást. Berlin közbelépett, és a magyarok is kijelentették, hogy sohasem ismernék el a cseh autonómiát, mert az a szlovákok feletti uralmuk szempontjából veszélyes lehet. Így a cseh-Habsburg kiegyezés nem sikerült. Ebben a helyzetben a csehek új taktikát követtek — írja Beneš —, a nyílt lázadás helyett a gazdasági fejlődésen és politikai befolyásuk növelésén dolgoztak. „Lassanként elfoglalták az államigazgatásban a fontosabb helyeket, sikerült új nyelvhasználati és iskolai jogokat szerezni, megerősíteni helyi autonómiájukat, és javították a közoktatást”.⁷² Természetesen eközben szüntelenül küzdöttek a német és magyar törekvések ellen. Beneš a Habsburg-ellenes történelmi érvelést a világháború kitörésével zárja le, azzal a kijelentéssel, hogy a belső helyzet sorsszerűen sodorta Ausztriát ebbe a háborúba.

A gondolatrendszer fontos eleme volt, hogy fel kell lépni a magyarok ellen is. Ennek oka az, hogy Csehszlovákiát a történelmi Bohémiából (Csehország, Szilézia, Morvaország) és a Felvidékből — az ő szóhasználatukban Szlovenszkóból — akarták létrehozni, vagyis a csehszlovák állameszme ütközött a Szent István-i állameszmével. A szlovák kérdésnek ennek megfelelően a csehszlovák politikai emigráció tevékenységében fontos szerep jutott. A kérdést tovább bonyolította, hogy a nyugat-európai kormánykörökben a szlovákokról meglehetősen keveset tudtak. Beneš a *Détruisez*-ben fogalmazza meg a Nyugat számára, hogy kik is a csehszlovákok. „A csehszlovákok, vagy egész egyszerűen csehek két elemből állnak, hétmillió cseh él Bohémiában, Morvaországban és Sziléziában, és három millió szlovák lakik Magyarország északi részén ... Ez a két ág ugyanazon nemzethez és civilizációhoz tartozik”.⁷³ A két ág egyesülésének akadálya, hogy a csehek az osztrákok, míg a szlovákokat a magyarok nyomják el.

A Szent István-i és a csehszlovák állameszme ütközése a magyarázata, hogy külön fejezetet szentel a magyaroknak, de ebben túlnyomórészt az 1867 utáni Magyarországgal foglalkozik, az 1867 előtti magyar történelemből kovácsolt magyarellenes érvelést pedig beágyazza a többi fejezetbe. Ezért mielőtt megnéznénk, hogy hogyan értékelte a dualizmus korának Magyarországot, a korábbi részletekből rekonstruáljuk azt a képet, amelyet az 1867 előtti Magyarországról vázolt fel. E rekonstrukcióhoz a keretek meghatározására törekedve mindössze egy rendezőelvet használtunk, nevezetesen a magyar történelem időrendjét.

A magyar történelem kezdetéről, a honfoglalásról, a cseh történelem szempontjából a következőket tartja fontosnak leszögezni:⁷⁴ a 9. század elején a csehek és a szlovákok ugyanazon korona alá tartoztak, és így alkották a Nagy Morva Fejedelemséget. A magyarok 907-ben jelentek meg, inváziójuk következménye, hogy „az északi szlávok el lettek választva jugoszláv testvéreiktől”⁷⁵, továbbá 1025-re elfoglalták egész Szlovákiát, amelyet ettől kezdődően végig uralmuk alatt tartottak. Ennek

⁷¹ Beneš II 32.

⁷² Beneš II 33.

⁷³ Beneš II 7.

⁷⁴ Beneš II 49-50.

⁷⁵ Beneš II 38.

ellenére a szlovákok megőrizték cseh és szláv karakterüket, aminek oka Beneš szerint az, hogy a magyarok nem rendelkeztek elég anyagi és szellemi erővel ahhoz, hogy asszimilálni tudják őket. A cseh-magyar kapcsolatokat elemezve a továbbiakban kiemeli, hogy a 13. század végétől ezekre a közeledés jellemző, aminek oka a jelentkező török veszély.

1526-ban a Habsburgokat megválasztották cseh és ugyanakkor magyar királynak is. Ez a szlovákok számára azt jelentette, hogy ugyanannak az államnak lettek tagjai, mint a csehek, s így jelentős mértékben könnyebbé vált a gazdasági, politikai, szellemi kapcsolattartás a csehszlovák nemzet két ága között.

Az 1526 utáni Habsburg törekvéseket már tárgyaltuk. Láttuk, Beneš ezeket úgy értelmezi, hogy a Habsburgok a feudális privilégiumokkal rendelkező Csehország és Magyarország ellen indítottak támadást, minek következtében Csehország elbukott, de Magyarországnak sikerült megőriznie viszonylagos függetlenségét. Ennek oka szerinte az, „hogy Magyarország jelentős részét a török elfoglalta, de Erdélynek nemzeti uralkodója volt, és ennek a nemzeti uralkodónak a megléte erősen korlátozta I. Ferdinánd hatalmát, aki kénytelen volt a régi alkotmányos törvényeket betartani. Ennek köszönheti Magyarország, hogy szinte teljes mértékig kivívta függetlenségét”.⁷⁶ Ezt követően Beneš hosszú ideig nem tárgyalja a magyar történelem eseményeit. Csak 1848-at elemezve említi újra a magyarokat,⁷⁷ mint olyan politikai erőt, melynek tetszetek a pángermán tervek, mivel ha Ciszlajtánia bekerül a német egységbe, az Magyarország számára azt jelentette volna, hogy elszakadnak a szálak, melyek Ausztriához kötötték, és elnyeri függetlenségét. Ez a csehszlovák nemzet szlovák ágára nézve azzal a következménnyel járt volna, hogy a független Magyarországon belül elnyomott jog nélküli kisebbséggé válik. Ezekből logikusan következik — folytatja Beneš —, hogy '48-ban a cseh politikának volt egy nagyon erős magyarelles éle. Kifejti, hogy a magyar '48-as küzdelmet Angliában és Franciaországban szabadságharcként értékelték, de valójában egy nemesi kaszt felkeléséről beszélhetünk, a magyar kis- és középnemességéről, mely a Bécs elleni küzdelemre azért vállalkozott, hogy megszabaduljon a bürokratikus abszolutizmustól, de csupán azért, hogy az ő kezébe kerüljön minden hatalom Magyarországon. A magyar nemesség győztes „szabadságharcának” az lett volna az eredménye, hogy még jobban elnyomják a nem magyarokat. Az 1867-es kiegyezést ezek után úgy értékeli, hogy „... az utolsó és elkerülhetetlen szakasza volt a már régóta húzóódó történelmi eseményeknek”.⁷⁸ Külön fejezetet szentel a dualizmus kori Magyarországnak, melynek A csehszlovákok és a magyarok, egy legenda, amit szét kell rombolnunk címet adta. Már a címadás is nagyon tudatos volt, hiszen legendáról beszél. Az antant körökben meglévő magyar szimpátiát — mely a '48-as szabadságharcból eredt — egy hamis legenda eredményének nevezi.

Beneš kiindulópontja az volt, hogy a nyugatiak szimpátiát mutatnak az iránt a nép iránt, amely 1848-ban fel tudott kelni elnyomói, a Habsburgok ellen, és felemelte a szabadság és forradalom zászlaját. A magyarság fáradhatatlan energiája,

⁷⁶ Beneš II 14.

⁷⁷ Beneš II 27-28.

⁷⁸ Beneš II 32.

amellyel politikai terveit végrehajtotta, Nyugaton tiszteletet ébresztett. A kialakult legenda azóta tovább él, mert a magyar politikusok tovább építették. Mivel Béccsel szemben emancipálták magukat, a kezükbe került a hatalom. Övék lett az erő és a pénz, ezért megvehették a sajtót, könyveket, és újságokat adtak ki. Kiépítették propagandájukat, amelyben a magyar népet a civilizáció egyik legnagyobb letéteményesének ábrázolták. Ráadásul a gazdag magyar arisztokrácia kapcsolatokat épített ki minden országgal, és minden állam politikai köreiből jól érvényesült. Így módon a történelem emlékei által is támogatva könnyen megnyerték Anglia és Franciaország szimpátiáját, de valójában a magyarok által táplált legenda nem igaz, mert a magyar nép már régóta nincs elnyomva, hanem ellenkezőleg, elnyomott szerepét az elnyomóévává változtatta. A magyar nép „a szlovákok, a szerb-horvátok és a románok hóhéra”⁷⁹ lett, majd valamivel később így folytatja: „soha nem volt még kegyetlenebb és rosszabb elnyomó, mint a magyar”. Gyakorlatilag a fenti két idézet alkotja a magyarellenes tétel egyik fő vonalát. Beneš hosszan tárgyalja az elnyomó magyar nemzetiségi politika tetteit, élénk színekkel eszeteli, hogy a szlovákok „mit szenvedtek igájuk alatt”. A magyarok erőszakosan és minden eszközt igénybe véve akarták magyarsítani a szlovákokat, és ez egyes területeken sikerült is. Igyekeztek a szlovák nyelvű oktatást teljesen megszüntetni, minek eredményeképpen minimálisra csökkent a szlovák alapfokú, középfokú és felsőfokú iskolák száma. Megszüntették a sajtószabadságot, „nem lehet találni egyetlen egy szlovák publicistát sem”. Megtagadták a szlovákságtól a politikai jogokat, a három millió szlováknak mindössze három képviselője van a budapesti parlamentben. Aki nyilvánosan kiállt a szlovák ügyért, az hamarosan a magyar börtönökben találhatta magát.

A tétel harmadik pillére a háborús felelősség kérdése. Beneš kinyilvánítja, hogy „őket (mármint a magyarokat — G.L.) terheli a felelősség az aktuálisan kirobbant háborúért”⁸⁰ Véleményének alátámasztására az alábbi logikai levezetést dolgozta ki: a délszláv népek erőfeszítései Jugoszlávia megteremtésére elsősorban Magyarországot fenyegették. A magyarok négymillió szerb-horvát felett uralkodtak, míg ugyanekkor Ausztria egymillió szerb-horvát felett rendelkezett. A Monarchia balkáni politikája tehát mindenekelőtt magyar politika volt, az 1907-ben megkezdődött vámháború, melyet a Monarchia Szerbia ellen folytatott, a magyar mezőgazdaság érdekeit szolgálta, míg az osztrák iparnak kárára vált.

A magyarok problémája az, hogy Magyarországon csak nyolcmillió magyar él, tehát kisebbségben vannak a szlávokhoz képest — még ha a románokat nem is számoljuk. Ezeknek a nemzeteknek politikai, gazdasági fejlődése a magyarokat fenyegette, mert ha megvalósult volna legfontosabb követelésük — az általános választójog —, akkor az teljesen megfosztotta volna őket előjogaiktól. Ezért úgy gondolkodtak, hogy problémáik megoldására egyetlen lehetőség egy győzedelmes háború. Ilyen előzmények után „... nem kell csodálkozni jelenlegi szerepükön, ők a harmadik nagy bűnösei ennek a háborúnak”.

A történelmi érvelés áttekintése után vizsgáljuk meg, hogy Beneš milyen érvekkel támasztja alá a csehszlovák nemzet eredendően Nyugat-Európához tartozását.

⁷⁹ Beneš II 41.

⁸⁰ Beneš II 42.

E tekintetben egyértelműen arra törekszik, hogy olyan tulajdonságokkal és érdemekkel ruházza fel azt, amelyek jó tárgyalási alapul szolgálhatnak arra, hogy az antant szövetségesnek fogadja el őket. A *Détruisiez*-ben így jellemzi nemzetét: „az akarat és energia birtokában az emberiségnek részünkről a civilizáció fejlődését tudtuk nyújtani, és felbecsülhetetlen értékű művet tudtunk létrehozni”.⁸¹ Ezt követően olyan szellemi forradalomról beszél, amely a huszita időkkel kezdődött, és egészen a 19. század végéig tartott, s melyet Husz, Comenius, Dobrovský, Šafárik, Kollár, Palacký nevei fémjelznek. „Nagyszerű íróink voltak, tudósainkra méltán lehetünk büszkék, és összehasonlíthatjuk őket más nemzetek tudósaival.”⁸² Beneš külön kiemeli a cseh és a francia nemzeti karakter hasonlóságait, véleménye szerint Husz János volt az elindítója a modern individualista gondolatnak, s a Husz által megkezdett út a francia individualista filozófia mozgalommal és a francia forradalommal végződik. Ez a forradalom azonban visszahatót a csehekre, a cseh nemzet e forradalomban találta meg azokat az elemeket, melyek feltámasztották és új életet adtak számára, megmentették a biztos haláltól. „A cseh lélek, amely rendkívül mélyen idealista és humanitárius, a francia lélekből, amely a legnemesebb ideálok szerelmese, testvérét és támogatóját találta meg abban a harcban, amelyet az emberiség jobb jövőjéért vív.”⁸³ Ez Beneš üzenete is a Nyugatnak: a csehszlovák nemzet Nyugat-Európához tartozik. Ezt összevetve a Központi Hatalmakról kialakított negatív képpel, Masaryk állítja majd fel az antant választási lehetőségét: „Európa és Amerika választhat egy elfajzott dinasztia és kilenc népének szabadsága között”.⁸⁴

Beneš a *Détruisiez*-ben két fejezetet szentelt a csehek és szlovákok világháború alatti érdemeinek ecsetelésére. A cseh nemzet és a cseh katonák magaviselete című fejezetben⁸⁵ például így érvel: mivel nem volt elég felkészülési idő a fegyveres harchoz, a csehek passzív ellenállásba kezdtek. Az újságok Ausztria-ellenes cikkeket publikáltak, a nép pedig visszautasította a kölcsönök jegyzését, és megtagadta, hogy a kormány rendelkezésére bocsássa élelmiszerkészleteit, így hozzájárult a Monarchia gazdasági és pénzügyi csődjéhez. Ugyanakkor a cseh katonák elutasították azt is, hogy a Monarchiáért harcoljanak, „magatartásukkal sikerült szervezetlenné tenni az osztrák-magyar hadsereget, és demoralizálták azt”.⁸⁶ Beneš állítása alátámasztására hosszan sorolja azokat az eseteket, amikor a Monarchia cseh származású katonái megtagadták a parancsot, fellázadtak, vagy átálltak az antant oldalára: „A 35. hadsereget Pilsen városából szállították a galíciai frontra, egy fél órával a megérkezésük után már az orosz árkokban voltak...”.⁸⁷

A *Détruisiez* utolsó két fejezetében, melyek A múlt szenvedései és a jövő reményei, illetve a Felhívás az antanthatalmakhoz címetek viselik, Beneš kimondja egész eddigi érvelésének végkövetkeztetését: „Zúzzátok szét Ausztria-Magyar-

⁸¹ Beneš II 54.

⁸² Beneš II 55.

⁸³ Beneš II 57.

⁸⁴ Masaryk, Tomáš Garrigue: *Az új Európa*. Kassa, 1924. 123.

⁸⁵ Beneš II 45-49.

⁸⁶ Beneš II 46.

⁸⁷ Beneš II 47.

országot”. Erre az alábbi koncepciót vázolta fel:⁸⁸ mivel Ausztria-Magyarország segíti elő Németország előretörését és pángermán céljait, legyőzésére egyetlen lehetőség van, Ausztria-Magyarországot fel kell darabolni, és helyette új, önálló államokat kell kialakítani. Csehországból, Morvaországból, Sziléziából és Szlovákiából létre kell hozni Csehszlovákiát, s ez az állam Oroszországgal közösen barikádot alkotna Németországgal szemben. Keleten Erdélyt Romániának kell adni, délen Szerbiából és a többi szerb, horvát, szlovén területekből létre kell hozni Jugoszláviát. Az így kialakított két új államot egy Magyarország és Ausztria között húzódó folyósóval kell összekötni. „A nemzetek elve így alkalmazva lesz” — szögezi le Beneš.

Egyértelmű, hogy ő a francia politika szemszögéből indokolja meg, hogy az általa vázolt közép-európai rendezés miért jó. Ha Ausztria-Magyarország szétesik, nem lehet többé Németország támasza, amely saját erőire lesz utalva, és így egyedül „képtelen lesz bármire”. Ugyanakkor a magyarok elválasztva Ausztriától szintén nem lesznek képesek arra, hogy korábbi politikájukat felújítsák. A franciák számára további előnyöket is esetel, mikor így ír: „A szlávoknak érdekük lesz, hogy a Balti-tengertől az Adriai-tengerig támogassák egymást, mert a németek fenyegetik őket. Franciaország és Olaszország, akiket szintén fenyegetnek a germánok, szűkségszerűen természetes szövetségesek lesznek.”⁸⁹ Gyakorlatilag egy olyan közép-európai újrendezési koncepciót vázolt fel, amely a francia politika érdekeit messzemenően figyelembe vette.

Beneš emigrációjának második szakasza (1916 márciusától 1918 novemberéig)

Emigrációjának 1916 tavaszától kezdődő második szakaszában Beneš három irányban fejtette ki tevékenységét: 1. az első szakaszban megalkotott program propagálására, vagyis propagandamunkát végzett; 2. törekvés egy önálló csehszlovák hadsereg felállítására; 3. politikai-diplomáciai munka a Habsburg Monarchia ellen, a csehszlovák állam megszületése érdekében.

A Monarchiából jött Beneš felfedezte, hogy a nyugati politikusok bármit is tesznek, mindig a közvéleményre hivatkoznak. Felismerte, hogy rendkívül fontos a közvélemény befolyásolása, ennek eszköze pedig „a sajtó, mely nemcsak érzelmi hangulatot teremt, hanem politikai meggyőződéseket, s ezeknek reális jelentkezését, a politikai cselekvéseket is irányítja”.⁹⁰ Erre a törvényszerűsége építette közvéleményformáló stratégiáját, azzal számolt, hogy a közvélemény a felelős politikusokra, a miniszterekre alulról nagy nyomást gyakorol. Kezdetben természetesen nehezen indult be a munka. Akkori helyzetét így jellemezte: „Abban az időben meg voltam elégedve, ha hetenként kétszer, háromszor néhány soros rövid hírt sikerült elhelyeznem dolgainkról egyik-másik lapnál.”⁹¹ Beneš előretörésének egyik okát Bibó István világitja meg, amikor arról ír, hogy a reménytelenül elhúzódó háború azt

⁸⁸ Beneš II 44. 46.

⁸⁹ Beneš II 46.

⁹⁰ Gesztesi Ernő: *A magyarság a világsajtóban*. Budapest, é. n. 112.

⁹¹ Beneš I 1k. 122.

eredményezte, hogy „a háborús morál ébrentartása érdekében mindinkább kialakult egy olyan hangulatkeltésnek, sajtónak, propagandának a szükségessége, amely az ellenfél népeket egészében mutatja be szömyetegként”.⁹² Más kiindulópontból ugyan, de hasonló végkövetkeztetéseket von le Fejtő Ferenc is, amikor azon álláspontját fejti ki, hogy az első világháború klasszikus háborúként kezdődött és ideológiai háborúként folytatódott.⁹³ Miután a háborúnak ideológiai jellege lett, erősen felmerült egy olyan igény, hogy ördögként kell beállítani az ellenséget, a küzdelmet a Jó és a Rossz harcaként kell értelmezni.

Véleményünk szerint a fentebb említett „kedvező” körülmények nagymértékben elősegítették a Beneš által vezérelt propaganda háborús sikerét. E háborús propaganda a hadviselésnek egy neme, aminek megvannak a maga fegyverei. A továbbiakban arra keressük a választ, hogy melyek voltak Beneš fegyverei és milyen stratégiával alkalmazta ezeket.

A propagandaháborúnak a két világháború között publikáló egyik magyar szakértője⁹⁴ a tömeghatású propaganda eszközeit így csoportosította: 1. agitáció; 2. sajtó; 3. rádió; 4. film; 5. színház.⁹⁵

A csehszlovák propaganda sikeresen az első két eszközt használta, vizsgáljuk meg, hogy hogyan. Az agitáció a propaganda egyik legrégebb formája, mely az élőszó erejével hat. Benešről bátran kijelenthetjük, hogy a háború éveit alatt minden lehetőséget kihasználta az agitációra. A Sorbonne-on egyetemi előadás-sorozatot tartott az Osztrák—Magyar Monarchiáról, eljárt minden olyan összejövetelre, rendezvényre, ahol a háború és a béke kérdéseiről esett szó. Emlékirataiban több ilyen rendezvényt említ meg, így eljárt és agitált például:

— a Denis által a szláv kérdés tanulmányozására életre hívott csoport vitagyűlés-sorozatán, melyre 1917-ben és 1918-ban került sor;⁹⁶

— a francia szenátus külügyi bizottságának Ausztria-Magyarországról rendezett előadásain, itt több ízben előadóként is szerepelt;⁹⁷

— a Worms professzor által vezetett Societé de Sociologie nevű szociológiai társaság kéthetenkénti nyilvános ülésein;⁹⁸

— a francia entellektüelleket tömörítő Comité National d'Études nevű társaság hetenkénti vitaülésein, ahol előadást is tartott;⁹⁹

— a francia szabadkőművesek rendezvényein;¹⁰⁰

— az Emberi és Polgári Jogok Ligájának rendezvényein.¹⁰¹

⁹² Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Budapest, 1990. 334.

⁹³ Fejtő 281-333.

⁹⁴ Nádor Lászlóról van szó, aki *Propagandaháború* címmel könyvet adott ki a két világháború között. (a továbbiakban: Nádor)

⁹⁵ Nádor 74.

⁹⁶ Beneš I lk 127.

⁹⁷ Beneš I lk 128.

⁹⁸ Beneš I lk 128.

⁹⁹ Beneš I lk 129.

¹⁰⁰ Beneš I lk 129.

¹⁰¹ Beneš I lk 129.

Ugyancsak agitációs terepként használta fel a különböző politikai szalonokat,¹⁰² melyeknek világába, mint már említettük, Štefánik vezette be. Ha Beneš sajtópolitikáját vizsgáljuk, azt mondhatjuk, hogy itt kétfajta taktikát alkalmazott. Egyrészt az antantországok lapjainak hasábjait próbálta megközelíteni, másrészt saját lapokat működtetett. Az antantországok újságjainak óriási tömeghatásuk volt. Az egyik rangos francia külpolitikai újság, a *Matin* 1 900 000 példányban jelent meg, ez már valóban olyan erő, mely képes a közvélemény formálására. Nagyon tudatos lépésként kell értékelnünk Beneš részéről, hogy már a háború első percétől kezdve arra törekedett, hogy a francia sajtó külpolitikai újságíróival, szerkesztőivel személyes kontaktust alakítson ki, illetve hogy ezek újságaiban minél több hírt helyezzen el. A sajtón keresztül kívánta jelezni a közvéleménynek, hogy a csehszlovákok itt vannak, kívánságaik, követelései vannak, észre kell venni, meg kell hallgatni őket.

Valószínűsíthetjük, hogy a szerkesztők, külpolitikai újságírók szívesen vették az emigránsok szolgáltatásait, információt. Ne feledjük, ezen emigránsok Közép-Európából jöttek, ismerték az ottani viszonyokat, így az újságok számára értékes anyagokat, tényeket, értesítéseket szállítottak. Az antant sajtóhírekkel való ellátása — az emigráció részéről — az első időkben kisipari módszerekkel folyt, nem egyszer maga Beneš kereste fel híreivel a szerkesztőségeket. A mozgalom megerősödésével ezen a téren is változások következtek be, Beneš a Nemzeti Tanács hivatalos kirendeltségei mellé sajtóirodákat állított fel. A londoni Czech Press Bureau-ról már más összefüggésben szóltunk. Ehhez hasonló irodák jöttek létre már 1916-ban Svájcban és Hollandiában is. Amikor pedig Beneš 1917 januárjában Olaszországba utazott, Rómában Ufficio di Boemia néven szervezett ott sajtóirodát, melyet még ugyanezen év októberében Consiglio Nazionale dei Paesi Cecoslovacchi névre keresztelt át.¹⁰³ Az USA-ban állítják fel a Slav Press Bureau-t, mely mintegy 500 amerikai napilapnak küldözgette a híreket. Ezek a sajtóirodák igen széles körű tevékenységet fejtettek ki, ízelítőül nézzük meg, hogy mit írt a londoni iroda egyik akciójáról Masaryk: „London legélénkebb helyén, (a Piccadily téren) egy üzlethelyiséget béreltünk ki, úgy rendeztük be, mint egy könyvesbolt kirakatát, országunk és Közép-Európa térképeit, rólunk és ellenségeinkről szóló legújabb híreket, valótlan hírek cáfolatát, közléseket és efféléket ragasztottunk ki.”¹⁰⁴ Az újságokkal és könyvekkel való közvélemény-formálásban a cseh emigráció jelentős segítséget kapott a velük rokonszenvező publicistáktól, Seton-Watsontól és társaiktól.

A csehszlovák emigrációnak teret adó antant lapok mellett az emigráció arra törekedett, hogy saját újságokat is kiadjon. A szervezeti keretek tárgyalásánál már említettük, hogy a franciaországi kolóniák két saját lappal is rendelkeztek a *Na Zdar* és a *L'Indépendance Tchèque* című újságokkal. A kolóniák háttérbe szorításával egyidőben ezek a lapok megszűntek. Helyettük hívták életre a *La Nation Tchèque*-et, amelynek első száma 1915. május 1-én, illetve a *Československá Samostatnost*-ot, melynek első száma 1915. augusztusában jelent meg. Az erősen elfogult Nádor így jellemzi a két lapot: „Mindkét folyóirat sokban hozzájárult az önálló cseh állam

¹⁰² Beneš I lk 121.

¹⁰³ Beneš I lk 105.

¹⁰⁴ Masaryk I 111.

megalkotásához, mert együttműködve a többi nemzetiség vezetőivel közös erővel terjesztették a legképtelenebb rágalmakat a monarchiáról...¹⁰⁵

Beneš szervező tevékenysége következtében a csehszlovák emigráció 1916 folyamán egy újabb újsággal, a *Le Monde Slave* című folyóirattal bővült. E fenti három lap kiadásához szükség volt egy nyomdára. Beneš ezt is megszervezte, ettől kezdve mindhárom emigráns kiadványt a párizsi nyomdájukban készítették. Ráadásul ez a nyomda lehetővé tette, hogy Beneš a könyvekkel való közvélemény-formálást is alkalmazza. Így az emigráns vezetők által tartott beszédeket, előadásokat rendszerint külön füzetben kinyomtatták, és egyetemeknek, könyvtáraknak, képviselőknek és a politikai élet számos más vezető képviselőjének küldték szét. Masaryk King's College-beli előadását *The Problem of Small Nations in the European Crisis* címen, míg Beneš Sorbonne-on tartott előadássorozatát *Détruisez l'Autriche-Hongrie* címen adták ki. A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy a felsorolt „fegyvereket” milyen stratégiával alkalmazta.

Beneš magyar életrajzírója Borsody István szerint propagandája két alaptételre épült:

1. bátran rágalmaz, valami mindig ott ragad;
2. megérteni csak úgy lehet, ha alkalmazkodunk annak a félnek a képességeihez, akivel meg akarunk értetni valamit.¹⁰⁶

Ha az első tételt alaposabban szemügyre vesszük, egy kicsit finomítjuk az elfogult Borsody fogalmazását, és így azt értjük alatta, hogy Beneš minden lehetséges fórumot arra használt fel, hogy a Monarchia negatív képét sulykolja az antant politikusainak és a közvéleménynek a fejébe, akkor azt mondhatjuk, hogy az állítás igaz. A politikus által vezérelt propaganda nagy fantáziával használta ki a Habsburg Birodalom minden egyes lépését, legyen az negatív vagy pozitív. A csehszlovák emigráció rögtön propagandaakcióba kezdett, „amidőn valamely különös esemény kapcsán föl lehetett kelteni a közvélemény érdeklődését az osztrák-magyar kérdés és ügyünk iránt”.¹⁰⁷

Ha a negatív eseteket nézzük, azt mondhatjuk, Beneš kihasználta az otthoni üldözéseket, politikai pereket. „Politikusaink, újságíróink, Klofáč, Dusek, Machar, Dyk, Dreiss és mások üldöztetése, különösen pedig a Kramář és Rašín elleni pör, a két politikus elítélése, amnesztiája, hazatérése — mindez fegyverré vált a kezünkben, olyan fegyverré, amellyel nem egy sebet ejtettünk ellenfeleinken”.¹⁰⁸ Egy másik eset Beneš is érintette, ugyanis külföldre szökése után feleségét az osztrák hatóságok perbe fogták és elítélték, s a vizsgálat és per részleteit „értékes propagandaanyagként” használta fel.¹⁰⁹ A korszakkal foglalkozó történész értékelése szerint kitűnő szolgálatot tett a cseh emigrációnak maga Bécs, az osztrák kormány azzal, hogy letartóztatta Kramářt és Rašínt, ezzel mártírokat adott a cseheknek.¹¹⁰

¹⁰⁵ Nádor 91.

¹⁰⁶ Borsody 47.

¹⁰⁷ Beneš I 1k 142.

¹⁰⁸ Beneš I 2k 37.

¹⁰⁹ Beneš I 1k. 77.

¹¹⁰ Kovács Endre: *Történelmi arcképek*. Budapest, 1976. 564.

A *Détruisez*-ben Beneš Terror a cseh területeken címmel külön alfejezetet szentelt a cseh nemzet szenvedéseinek ábrázolására.¹¹¹ A hangnem érzékeltetésére idézzünk néhány jellemző mondatot: „Jelenleg nincs olyan nap Csehországban, hogy bizonyos számú halálos ítéletet ne hozzanak, vagy ne hirdetnének ki hosszú börtönbüntetéseket. A nemzet fő vezetőit vagy börtönbe zárták vagy száműzték, és mindazokat, akiket veszélyesnek ítélték, tudósokat, publicistákat, különféle módon üldöznek.”¹¹² Szlovákiáról így ír: „Az ország elnéptelenedett, százakat megölettek ... az iparágakat és a szlovák publikációkat betiltották. Ma az ország valóban halott, és a magyar Tiszakormány szemérmetlenül diadalmaskodik e romok felett.”¹¹³

A beneši propagandagépezet sajtókampányt indított minden esetben, ha a Monarchia katonai vereséget szenvedett, így például 1916 júliusában és augusztusában, mikor Bruszilov áttörte a frontot. De a Monarchiának nemcsak a negatív lépéseit használta ki, hanem a pozitívakat is. Amikor Bécs amnesztiát hirdetett, és a cseh politikai foglyok elhagyhatták a börtönt, Beneš egy hatásos agitációs anyagtól fosztatott meg, azonban nagy rugalmassággal ezt is a maga javára fordította: „Az amnesztiát az entente országok közvéleménye előtt a Habsburg Birodalom szét hullásának jeleként tüntettük fel, és kifejtettük, hogy ezzel még nehezebbé vált a monarchia helyzete”.¹¹⁴

Rugalmasságát egy másik példa is jól illusztrálja. Olaszországban a caporettoi vereség után a közvélemény igen lehangolt volt, ezért a sajtó „szívesen közölt mindent, ami a Habsburg Birodalom ziláltságáról és az ellene irányuló forradalmi törekvésekről szólt. A kormány ... szívesen vette a sajtó- és propaganda-hadjáratunkat, amely ártott Ausztria-Magyarországnak és segített a közvélemény harci szellemét szítani.”¹¹⁵

A csehszlovák emigráció diplomáciai elismertetéséért küzdő Beneš igen nagy hangsúlyt helyezett az önálló hadsereg felállítására is. Ez irányú tevékenységét már 1916 augusztusában elkezdte Franciaországban.¹¹⁶ Az indulási feltételek igen szerények voltak, 1916 nyarának végén Beneš becslései szerint¹¹⁷ körülbelül négyezer „csehszlovák” hadifogoly élt Franciaországban, akik kalandos úton jutottak francia földre. Ezek a katonák a balkáni fronton kerültek szerb hadifogságba, majd Szerbia összeomlása után hadifogolyként végigélték a szerbek albániai visszavonulását. Az Adria-tenger albániai partvidékéről az olaszok szállították őket Asinara szigetére, míg végül a szerb kormány és a Nemzeti Tanács közbenjárására kerültek Franciaországba. Beneš ezekre a katonákra számíthatott, amikor hozzáfogott a hadsereg szervezéséhez francia földön.

Ez esetben valóban szüksége volt kivételes szervező és propaganda tehetségére, mivel számos nehézséget ütközött. A szerb fronton ezek a „csehszlovák” katonák

¹¹¹ Beneš II 49-54.

¹¹² Beneš II 50.

¹¹³ Beneš II 51.

¹¹⁴ Beneš I 2k 294.

¹¹⁵ Beneš I 2k 185.

¹¹⁶ Beneš I 1k 176.

¹¹⁷ Beneš I 1k 177.

fegyverrel a kezüikben kerültek fogságba, az antant úgy bánt velük, mint ellenséges „osztrákokkal”. A táborokban tifusz és vérhas pusztított közöttük, rengeteget szenvedtek, és akkor a hadifogolytáborban megjelent Beneš és azt mondta: én csehszlovák vagyok, a jövőben csehszlovák állam egyik építője, ti csehszlovákok vagytok szintén, gyertek harcoljunk együtt Csehszlovákiáért. „E harcunkat az antant is segíti, ezért kell csatlakoznunk hozzájuk, sőt újból a frontra kell mennünk, új harcot kell vállalnunk...”¹¹⁸ A szubjektív nehézségek mellett az objektív problémákkal is meg kellett küzdenie, ugyanis az Asinara szigetéről átszállított hadifoglyokat a franciák szétszórták különböző táborokba. Eisenmann professzor segítségével először megállapította a különböző táborokban elhelyezett csehek és szlovákok számát, majd még mindig Eisenmann segítségével hozzájutott ezen a katonák a postájához.¹¹⁹ Elolvassa azokat értékes és jellemző adatokat szerzett a hadifoglyok hangulatáról, bajairól és vágyairól. Közben elérte a francia külügyminisztériumban, hogy a „csehszlovák” hadifoglyokat elkülönítsék a többi hadifogolytól, illetve ígéretet kapott arra, hogy őket a franciák kedvezőbb elbánásban részesítik. Végül addig kiléncelt a különböző francia szerveknél (hadügyminisztérium, külügyminisztérium, főparancsnokság, hadifogolyhivatalok), míg engedélyezték neki, hogy az elkülönített hadifoglyok között propagandát fejthessen ki. Összegezve az eddig leírtakat azt mondhatjuk, hogy Beneš 1916 augusztusa és decembere között jelentős előrelépést tett a franciaországi csehszlovák hadsereg felállítására terén, hiszen az említett lépéseivel elérte, hogy az alakulóban lévő csehszlovák hadsereg számára biztosítva legyen az emberanyag. Az 1917-es év folyamán katonai jellegű tevékenysége az alábbi négy irányban bontakozott ki:

1. a lehető leggyorsabban megszervezni a francia területen élő hadifoglyokat;
2. a hadsereg-szervezési akciót kiterjeszteni Olaszországra;
3. intenzív önkéntesi akciót indítani az USA-ban;
4. Oroszországból a lehető legnagyobb számú hadifoglyot átszállítani Franciaországba.

A továbbiakban ezek közül csak a franciaországi tevékenységét tekintenénk át, mivel úgy véljük, ez is kiválóan illusztrálja munkamódszerét.

Beneš 1917. június 20-án a Nemzeti Tanács nevében politikai, katonai tárgyalásokat kezdett a francia külügyminisztériummal, illetve a hadügyminisztériummal.¹²⁰ Előtte alaposan felkészült a katonai kérdésekből.

Erről így ír: „Egy sor katonai szakkönyvet vásároltam össze, és gyorsan áttanulmányoztam a hadseregszervezést, a modern katonai szolgálatot, a világháború vívmányait, és mindenféle aktuális szakdolgot”.¹²¹ A francia külügyminisztérium külön osztályt állított fel az ún. „nemzeti hadsereg szervezésére”. A Vidalon tábornok által irányított osztály foglalkozott a csehszlovák és a lengyel hadsereg felállításával.¹²²

¹¹⁸ Beneš I lk 180.

¹¹⁹ Beneš I lk 181-től.

¹²⁰ Beneš I lk 333.

¹²¹ Beneš I lk 344.

¹²² Beneš I lk 344.

Velük tárgyalt Beneš a hadseregszervezés technikai kérdéseiről, míg a külügyminisztériummal a hadseregszervezés politikai kérdéseit vitatta meg.

Az 1917. június 20-i első tárgyalási napon Vidalon tábornokkal az alábbi kérdésekről tárgyalt:¹²³

1. mi legyen a csehszlovák nemzeti hadsereg viszonya a francia kormányhoz, a francia hadsereghez, és a Csehszlovák Nemzeti Tanácshoz;

2. a hadsereg nemzeti jellegét meghatározó zászlók, egyenruhák, jelvények kérdése;

3. a csehszlovák katonák sorozása;

4. tisztek kinevezése és felvétele;

5. a cseh nyelv szerepe a vezényletben és a katonai irodai szolgálatban;

6. a hadsereg pénzügyei (például a csehszlovák katonák zsoldja a francia katonákhoz viszonyítva);

7. a francia hadvezetés milyen feltételek mellett veszi igénybe a csehszlovák hadsereget a fronton;

8. mi történjék azokkal, akik nem lépnek be a hadseregbe, hanem lőszer munkára jelentkeznek? Mi lesz a rokkantakkal, és azokkal, akiket a hadsereg kötelékéből elbocsátanak?

A kérdések közül a legsúlyosabb az első volt, a többi már logikai rendben következett belőle.

1. Beneš ezzel kapcsolatos álláspontját az alábbiakban rögzítette: „A nemzeti hadsereget a Francia Köztársaság elnökének dekrétuma állítja fel mint autonóm csapatot a francia hadsereg keretében, a Csehszlovák Nemzeti Tanács, a csehszlovák nemzet képviselőjének legfőbb politikai vezetése alatt”.¹²⁴ A francia illetékesek viszont a már létező lengyel hadseregnél bevett megoldást akarták alkalmazni, ahol egy francia tábornok vezetése alatt álló lengyel-francia tisztekből összetevődő bizottság állt a hadsereg élén, és ezen bizottság közvetített a lengyel emigránsok és a francia kormány között.

Beneš nem fogadta el ezt a megoldást, azt akarta, hogy a csehszlovák hadsereg a Nemzeti Tanács felügyelete alatt álljon, s a tárgyalások során ezt az álláspontját sikerre is vitte. A többi kérdésben az alábbi eredmények születtek:

2. a csehszlovák hadsereg használhatta a „csehszlovák zászlót” és külön nemzeti jelvényt a ruházaton;¹²⁵

3. a sorozást a Nemzeti Tanács hatáskörébe utalták;¹²⁶

4. a tiszteket a francia kormány beleegyezésével a Nemzeti Tanács nevezhette ki és léptethette elő;¹²⁷

¹²³ Beneš I lk 345.

¹²⁴ Beneš I lk 347.

¹²⁵ Beneš I lk. 347.

¹²⁶ Beneš I lk 348.

¹²⁷ Beneš I lk 348.

5. a vezényleti nyelv a cseh lett, míg minden fontosabb okmány két nyelvű (francia és cseh), viszont a francia fél ragaszkodott ahhoz, hogy a hadsereg élére francia tábornok kerüljön, persze a Nemzeti Tanács egyetértési jogot kapott,¹²⁸

6. pénzügyi kérdésekben azt az alapelvet fogadták el, hogy a csehszlovák hadsereg tagjait ugyanúgy fizetik, mint a francia hadsereg tagjait, továbbá abban állapodtak meg, hogy minden a csehszlovák hadsereggel kapcsolatos kiadás külön számlára kerül, hogy esetleges kiegyenlítésüket a háború után lehessen követelni a csehszlovák nemzettől,¹²⁹

7. a hadsereg bevetésének kérdése igen fontos volt Beneš számára, ugyanis tartott attól, hogy a nehezen felállított haderőt a francia hadvezetés egy, a verdunihez hasonló csatába veti be, így az gyorsan megsemmisülhet, ezért arra törekedett, hogy legalább a hadsereg egy része érintetlen maradjon, „hogy a béketárgyalások idején fennálljon alakulataiban”¹³⁰

Célja világos volt: a béketárgyalásokon egy fegyverben álló jelentős létszámú hadsereggel kívánta növelni a csehszlovákok politikai súlyát. Emlékirataiban nem nyilatkozik arról, hogy a Vidalon tábornokkal folytatott tárgyalásai során a fenti kérdésben milyen megegyezés született.

8. A katonai szolgálatra alkalmatlan hadifoglyokról is megállapodtak, ők a Nemzeti Tanács és a francia lőszerminisztérium külön egyezménye alapján a hadiiparban dolgozhattak. Érdeklükben a Nemzeti Tanács ugyanolyan konzuláris jogokat gyakorolhatott, mint a szövetséges kormányok a maguk állampolgárai felett.¹³¹

Beneš tehát a francia hadügyminisztériummal folytatott tárgyalásai során igen jó eredményeket ért el, számos sikert könyvelhetett el. Problémái voltak viszont a külügyminisztériummal, amiről így ír: „A katonák főleg a katonai és katonai-technikai célokat tartották szem előtt, s idővel mind több politikai engedményt tettek. Sokkal nehezebben alakultak a tárgyalások a külügyminisztériumban, mert ott DeMargeria és Laroche az egyes cikkelyek minden nemzetközi jogi és politikai következményét fontolóra vették.”¹³²

Fő törekvése az volt, hogy a megállapodás szövegébe a „csehszlovák állam”, vagy „a csehszlovák kormány” kifejezést becsempéssze. Amikor például a hadsereg pénzügyeiről tárgyaltak, mint láttuk, Beneš kérte, hogy a csehszlovák hadsereg felállításával kapcsolatos kiadásokat külön számlán vezessék, mely számlát a háború után majd a csehszlovák állam egyenlíti ki. A technikai-pénzügyi kérdésekről tárgyaló francia katonák számára közömbös volt, hogy a szövegbe csehszlovák nemzet, vagy csehszlovák állam kerül. Nem így a külügyminisztérium diplomatái számára, akik „igyekeztek kitérni egy olyan kifejezés elől, amely a béketárgyalások idején a francia kormányt végleges érvénnyel kötelezte volna”.¹³³ A francia külügyminisztérium

¹²⁸ Beneš I lk 348.

¹²⁹ Beneš I lk 348.

¹³⁰ Beneš I lk 349.

¹³¹ Beneš I lk 348.

¹³² Beneš I lk 350.

¹³³ Beneš I lk 351.

munkatársai nyíltan megmondták, hogy nem hajlandók a megállapodás szövegében a csehszlovák állam kifejezést használni. Benešnek tehát igen keményen kellett kiüzdenie azért, hogy valamiféle megállapodást tető alá hozzon. Jól mutatja ezt, hogy bár a katonákkal a tárgyalást 1917. augusztus 4-én befejezte, a külügyminisztériumi huzavona miatt¹³⁴ a *Dekrétum a franciaországi csehszlovák hadsereg felállításáról*¹³⁵ csak 1917. december 16-án született meg.¹³⁶ Miután Beneš befejezte tárgyalásait a hadügyminisztériummal, és hozzákezdett a decemberig tartó egyeztetésekhez a külügyminisztérium munkatársaival, energiái egy részét arra fordította, hogy Olaszországra is kiterjessze hadseregszervező tevékenységét.

Beneš diplomáciai tevékenységének első sikerei

1916 decemberében a csehszlovák emigráció számára veszélyes események történtek. A központi hatalmak 1916. december 12-én békejegyzéket intéztek az antanthoz, néhány nappal később, december 20-án pedig Wilson amerikai elnök jegyzékében fölszólította a hadviselő feleket, hogy közöljék háborús céljaikat.¹³⁷ Ezzel párhuzamosan különböző titkos diplomáciai csatornákon béketárgyalások kezdődtek a két hadviselő tábor között. Beneš értesült ezekről a kezdeményezésekről is,¹³⁸ sőt Szvatkovszkij orosz diplomata egyenesen felszólította, hogy emlékirat formájában foglalja össze nemzeti követeléseiket a Habsburg Monarchián belül, mert Oroszország a béketárgyalások során a Monarchiától esetleg kicsikarhat valami kedvezményt a csehszlovákok számára az osztrák birodalom háború utáni belső átalakítása szempontjából. A Beneš vezette párizsi főtítkárság súlya ekkor még kicsi volt, ahogy ő is beismerte: „Diplomáciai tárgyalásokat, ily természetű és ilyen nagy horderejű döntéseket közvetlenül nem befolyásolhattunk. Eleddig sem bírtunk elég befolyással a döntő tényezőkre, és közvetlen bejárásunk sem volt hozzájuk. Így tehát csak kerülő utak maradtak számunkra.”¹³⁹ Az említett kerülő út a nyilvános agitáció volt. Beneš mozgósította minden angol és francia barátját — politikusokat, publicistákat, újságírókat —, és arra törekedett, hogy a közvéleményen keresztül gyakoroljon nyomást az antant tárgyaló személyiségeire. Másrészt arra törekedett, hogy az antantnak a békejegyzékekre adandó válaszaiba a csehszlovákok is bekeverüljenek.

Az antanthatalmak december közepe óta tárgyaltak arról, hogy milyen választ adjanak egyrészt a központi hatalmak december 12-i jegyzékére, másrészt a Wilson-jegyzékre. 1916. december 30-án¹⁴⁰ született meg a válasz a központi hatalmak

¹³⁴ Beneš I 1k 352.

¹³⁵ Közli Beneš I 1k 353–354.

¹³⁶ A dekrétum körüli huzavonáról lásd még Beneš I 2k 157–160.

¹³⁷ A jegyzéket ismerteti *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1916 Supplement*. 97–99.

¹³⁸ Beneš I 1k 207–208.

¹³⁹ Beneš I 1k 210.

¹⁴⁰ A jegyzéket ismerteti Temperley, Harold W. V.: *History of the peace conference of Paris*. London, 1920–1924.

békétárgyalást javasoló felhívására: az ajánlatot, mint háborús manővert elutasították. Bár ebben a jegyzékben szó van a kis elnyomott nemzetekről (a csehszlovák emigráció is így definiálta nemzetét), de a csehszlovákokat név szerint nem említették meg, ezért Beneš arra törekedett, hogy legalább a Wilsonnak adandó válaszbba belekerüljenek. 1916. december 27-én tárgyalásokat folytatott¹⁴¹ Kammarelllel, aki a francia külügyminisztérium politikai osztályán volt tisztviselő, s a megbeszélések során azzal érvelt, hogy Ausztria-Magyarországon belül létezik egy erős ellenállás. Ezt az ellenállást jelentős mértékben megerősítené, ha az antant megemlékezne a Wilsonnak adandó válaszjegyzékben a csehek és szlovákok nemzeti követeléseiről. A cseh és szlovák igények megemlékezésével ugyanis a Monarchiát egy igen érzékeny pontján sebezhetnék meg. Kammarrel viszont rámutatott arra, hogy az antantnak több oka is van, hogy ne menjen bele a Monarchia nemzeteit érintő politikai kérdések részletes felsorolásába. Indokai a következők voltak: az antant seregei túlságosan messze állnak a Monarchia területétől, így a Habsburg Birodalom megsemmisítéséről beszélni csak üres fenyegetőzés; amennyiben szót ejtenének a Monarchia szétzúzásáról, az a háború véget nem érő meghosszabbítását jelentené, továbbá egy ilyen szétzúzásról szóló kijelentés elzárná az utat egy esetleges kedvezőbb (például különbéke a Monarchiával) megoldás elől. A megbeszélés után két nappal (december 29-én) Beneš egy memorandumban foglalta össze érveit, és ezt átadta a francia külügyminisztériumnak. A memorandum végkövetkeztetése így hangzott: „... a csehek ma a Monarchiának az az eleme, amely a legtöbb nehézséget okozza Ausztria-Magyarországnak, s amennyiben a Wilsonnak adandó válasz elismeri céljainkat és politikai terveinket, úgy megerősödik az ellenállás és Ausztria teljesen dezorganizálódik”¹⁴²

A külügyminisztériumi tárgyalások mellett Beneš más diplomáciai csatornákat is igénybe vett. Így Moyset történész professzor segítségével bejutott Leygueshez, a francia külügyi bizottság elnökéhez. A fentebb vázolt diplomáciai lépésekkel párhuzamosan megkereste az ügyükkel rokonszenvező újságírókat is. Elérte, hogy a *Le Temps* André Tardieu (aki ekkor a lap vezércikkírója) tollából 1917. január 3-án cikket jelentetett meg a csehszlovákokról. Ugyanezen a napon Sauerweinnek, a *Matin* külpolitikai főszerkesztőjének jóvoltából cikk jelent meg a *Matin*ban is, mely azt hangsúlyozta, hogy mennyire szükséges a Habsburg Birodalom népeinek, nevezetesen a cseheknek és szlovákoknak az ellenállását támogatni.¹⁴³ Ugyanakkor a *Journal des Débats* számára Beneš „eredeti osztrák tudósítást” szerkesztett a Maffiától kapott prágai információk alapján. Gauvain főszerkesztő megjelentette lapjában az „eredeti osztrák tudósítást”, majd vezércikkben foglalkozott annak tartalmával, és az antant világos nyilatkozatát követelte Ausztria-Magyarország ellen és az elnyomott nemzetek érdekében.¹⁴⁴

Beneš tehát el tudta émi, hogy három jelentős francia lap december végén január elején több cikkben foglalkozzon ügyükkel. Meg kell állapítanunk, hogy ismét

¹⁴¹ Beneš I lk 220-222.

¹⁴² Beneš I lk 222.

¹⁴³ Beneš I lk 224.

¹⁴⁴ Beneš I lk 222.

ragyogóan alkalmazta az újságokkal való nyomásgyakorlást. Ezt mutatja, hogy január 4-én Kammerel ismét megbeszélést folytatott vele s közölte, hogy a külügyben elvben elhatározták, tesznek lépéseket a csehszlovákok érdekében, de még a formáját keresik. A probléma abban rejlett, hogy amennyiben a cseheket és szlovákokat név szerint megemlítik a jegyzékben, akkor a délszlávokat is nevükön kell nevezni. Csakhogy a délszlávok vitában álltak az egyik antant hatalommal, Olaszországgal, amely ezért mindent megtett annak érdekében, hogy őket ne említse meg tétélesen a jegyzék. Ezen viták keresztüzében született meg a jegyzék azon sora, amely a Monarchiával kapcsolatban kijelenti, hogy az antant céljának tekinti „a szlávok, románok és csehszlovákok felszabadítását az idegen uralom alól”.

Amikor ezen jegyzéket 1917. január 12-én nyilvánosságra hozták, a csehszlovák emigráció első igazi nagy sikerét ünnepelhette. Beneš így értékelte: „A mi ügyünk (az önálló csehszlovák állam — G.L.) most már a szövetségesek hadicéljai közé tartozik, az ünnepélyes nyilatkozat érdemben és formálisan nemzetközi problémává avatta, amelyet többé nem lehetett a Habsburg Birodalmon belül egyszerű belpolitikai úton megoldani”.¹⁴⁵

1917. január 25-én Beneš Masaryk professzortól táviratot kapott,¹⁴⁶ melyben kérte, hogy utazzon Londonba, ugyanis egyeztetni kíván vele a Wilsonnak adott antantjegyzék folytán előállt új helyzetről és a további teendőkről. A londoni megbeszélés alkalmával Masaryk közölte Benešsel azt is, hogy Oroszországba fog utazni.

Beneš 1917. február 13-án érkezett vissza Párizsba, ahol tovább folytatta a franciaországi hadsereg szervezését, kiépítését. A franciaországi csehszlovák hadsereget Cognac városában helyezték el, s létszáma fokozatosan növekedett. A számbeli gyarapodás forrásai voltak, hogy 1917 novemberében 1100 fő érkezett Oroszországból;¹⁴⁷ Beneš elérte, hogy a francia idegenlégió 300 főnyi csehszlovák származású legénységét átengedjék a Cognac-i alakulatnak;¹⁴⁸ miután politikailag teljesen maga alá gyűrte a franciaországi cseh kolóniákat, a Nemzeti Tanács nevében kötelező sorozást tartott azoknak tagjai között. 1918 januárjától a rue Bonaparte egyik épületében (ez volt a Nemzeti Tanács székhelye) külön katonai irodát állítottak fel a franciaországi csehszlovák vezérkar számára. A vezérkar élére Maurice Janin tábornokot nevezték ki.¹⁴⁹ A hadsereg 1918 nyarára már 4 ezredet, azaz tízezer embert számlált. Beneš erről így ír: „... a nyugati fronton való jelenlétünkkel elértük politikai céljainkat. Ez volt számunkra az a támasz, amelyre szükségünk volt, hogy 1918. nyarán a Nemzeti Tanács politikailag latba vethesse valamennyi tekintélyét és akkori diplomáciai sikerét elérhesse.”¹⁵⁰

Miközben a különbéke-tárgyalások egészen 1918 őszéig folytak, Beneš a tőle megszokott hangyaszorgalommal építgette a csehszlovák államiség alapjait. Ha diplomáciai tevékenységét vizsgáljuk 1918 első felében, akkor azt mondhatjuk, hogy igen jelentős tevékenységet fejtett ki az elnyomott nemzetek római kongresszusának

¹⁴⁵ Beneš I 1k 227.

¹⁴⁶ Beneš I 1k 253.

¹⁴⁷ Beneš I 2k 161.

¹⁴⁸ Beneš I 2k 170.

¹⁴⁹ Beneš I 2k 171.

¹⁵⁰ Beneš I 2k 171.

megszervezése érdekében. Ezen esemény elméleti megalapozására Masaryk 1915-ös King's College-beli előadásán került sor, ahol a politikus Közép-Európát, mint az elnyomott kism nemzetek zónáját mutatta be. A Masaryk-féle koncepciót Beneš emelte át a valóságba, amikor Párizsban hozzáfogott a konferencia megszervezéséhez.¹⁵¹

Miután 1918. március 7-én az olaszok és a jugoszlávok Londonban megegyeztek, elhárult minden akadály a római kongresszus megrendezése elől. 1918. április 8-án érkezett Rómába Beneš, s másnap Ruffini szenátor a Capitóliumon ünnepélyesen megnyitotta a rendezvényt. A kongresszus második napján négy bizottság alakult.

1. A propagandabizottság, mely a frontokon, elsősorban az olasz fronton, a központi hatalmak ellen megszervezendő rendszeres propagandamunkával foglalkozott.

2. Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi hadifoglyainak és internáltjainak bizottsága, mely a hadifoglyokból alakítandó hadsereg szervezésének kérdéseivel foglalkozott.

3. A következő kongresszust előkészítő bizottság, mely elhatározta, hogy 1918. őszén Párizsban tartják a legközelebbi ülést.

4. A határozatokat megszövegező bizottság, mely írásos formába öntötte az előző három döntéseit.

A bizottságok zárt ajtók mögött tárgyaltak, közleményt nem adtak ki tanácskozásairól. A kongresszus ünnepélyes záróülését április 11-én tartotta, melyen egyrészt elfogadtak egy ún. „olasz-jugoszláv nyilatkozatot”, másrészt egy „nyilatkozatot Ausztria-Magyarország ügyében a nemzetek szabadságáért”.¹⁵² A két közös nyilatkozat után minden jelenlévő nemzet képviselői külön-külön is nyilatkozatot tettek, a csehszlovákok nevében Beneš nyilatkozott. Mondanivalóját két pontban foglalhatjuk össze:¹⁵³ a küzdelem nemcsak Bécs ellen folyik, hanem Budapest ellen is, hiszen a csehek számára nagyon fontos a szlovákokkal való egyesülés; a Habsburg Birodalom gyakorlatilag halott, hamarosan fel fog bomlani.

A kongresszus munkáját sikeresnek minősíthetjük, de ezen ünnepélyes aktust nem követte szorosabb együttműködés a résztvevő nemzetek között. A Párizsba visszatérő Beneš Clemenceau francia miniszterelnök is fogadta, bár ez inkább csak protokolláris fogadás volt.¹⁵⁴

Rövidesen azonban lehetősége adódott arra, hogy ismét Clemenceauval tárgyaljon. 1918. április 2-án Czernin osztrák külügyminiszter a bécsi városi tanács előtt tartott beszédében az osztrák-német szövetség sikerével kérkedve jelezte, hogy Clemenceau a közelmúltban tárgyalási ajánlatot tett a Monarchiának (a Revertera – Armand-féle tárgyalásokra célzott ezzel — G.L.). A hír természetesen eljutott Clemenceauhoz is, aki dühbe jött és üvöltöni kezdett: „Czernin gróf hazudott”.¹⁵⁵ Clemenceau, hogy megbosszulja a sértést, nyilvánosságra hozta Károly császár 1917. március 21-i levelének teljes szövegét,¹⁵⁶ Czernin viszont ennek egyes részeit

¹⁵¹ Beneš I 2k 180–184.

¹⁵² Beneš I 2k 40.

¹⁵³ Beneš I 2k 242.

¹⁵⁴ Beneš I 2k 247.

¹⁵⁵ Idézi Fejtő 257.

¹⁵⁶ Fejtő 257.

minősítette hamisítványnak. A fenti durva Czernin — Clemenceau viszályt Beneš megkísérelte kihasználni: „ki akartam aknázni a lélektani pillanatot, amikor Clemenceau ilyen ádáz harcban állott Béccsel”.¹⁵⁷

Clemenceau 1918. április 20-án fogadta őt.¹⁵⁸ Beneš arra kérte a francia kormányfőt, tegyen ünnepélyes nyilatkozatot, amelyben a francia kormány elismeri a csehszlovák nemzet függetlenségét, és a Nemzeti Tanácsot Nemzeti Kormányként kezeli. Clemenceau válaszára Beneš így emlékezett vissza: „Clemenceau elvben rögtön beleegyezett, de kijelentette, hogy előbb alaposan meg kell vitatni és előkészíteni a dolgot az illetékes szervekkel. Még Czerninnel folytatott polemijának hatása alatt állott, és hangoztatta, hogy ami őt illeti, a csehszlovák kérdést megoldottnak tekinti, politikailag elismeri a Nemzeti Tanácsot kormány szervnek, és hajlandó neki megadni azokat a kiváltságokat, amiket kértek...”¹⁵⁹ Egy hónappal később Clemenceau ismét fogadta, és megerősítette korábbi ígérését. A franciaországi sikerek után Beneš diplomáciai tevékenységét Angliára is kiterjesztette. A csehszlovák emigráció eredeti belső munkamegosztásában Anglia Masaryknak jutott, de ő 1917 májusában elutazott Oroszországba, így Benešnek kellett átvennie az angol kapcsolatot is.¹⁶⁰ 1918. május 7–19-ig Londonban Balfour külügyminiszterrel és Lord Robert Cecilvel folytatott tárgyalásokat. Balfourral az első tárgyalásra május 10-én került sor. A csehszlovák ügy régi barátja, H. W. Steed mutatta be őt a külügyminiszternek. Beneš ügyes taktikával azt kérte Balfourtól, hogy Anglia legalább annyit tegyen meg a csehszlovákok érdekében, mint a többi antant ország.¹⁶¹ Vagyis ugyanazokat az engedményeket akarta kieszközölni az angol kormánytól, melyeket a franciától már megkapott. A szóbeli kérés mellett még aznap, illetve egy nappal később 1-1 emlékiratot juttatott el Balfourhoz. Az egyikben a csehszlovák emigráció olaszországi és franciaországi jogi helyzetét ecsetelte, a másikban pedig a franciaországi csehszlovák hadsereg jogi helyzetéről írt.¹⁶² Balfour jelezte Benešnek, hogy néhány nappal később az emlékiratok tanulmányozása után választ fog adni. Lord Robert Cecilnek (aki a külügyminiszter helyettese volt), Beneš ugyancsak előadta a fent említett kívánásokat, majd május 20-án visszatért Párizsba.¹⁶³

Másnap már a francia külügyminisztériumban tárgyalt az oroszországi csehszlovák haderő Franciaországba való szállításáról.

Az erőfeszítések végül meghozták gyümölcsüket, az antant kormányai egymás után elismerték a Beneš–Masaryk-féle emigrációt. A sort a francia kormány nyitotta meg 1918. június 19-én, amikor a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot elismerte, mint a jövődöbéli csehszlovák kormány alapját. Augusztus 9-én az angol, szeptember 3-án az amerikai kormány is hasonlóan nyilatkozott. Az elismerések után a Csehszlovák Nemzeti Tanács szeptember 26-án ideiglenes kormánnyá alakult: elnöke Masaryk, külügyminisztere Beneš lett.

¹⁵⁷ Beneš I 2k 260.

¹⁵⁸ Beneš I 2k 261.

¹⁵⁹ Beneš I 2k 261.

¹⁶⁰ Beneš I 2k 334.

¹⁶¹ Beneš I 2k 335.

¹⁶² Beneš I 2k 335.

¹⁶³ Beneš I 2k 340.

Az újdonsült külügyminiszter október végén Genfben találkozott a háború alatt otthon tartzkodó cseh politikusokkal.¹⁶⁴ A genfi tárgyalások miatt csak november 1-én érkezett vissza Párizsba,¹⁶⁵ de ezúttal egy fontos eseményről lekésett: az antant diplomatái már október 31-én véglegesítették a Monarchiával kötendő fegyverszünet szövegét, melyben nem esett szó a csehszlovákokról. Ezt logikusnak kell tekinteni, hiszen a fegyverszünetet csakis frontszakaszokra, s nyilvánvalóan létező frontszakaszokra lehet kötni.

Valószínűleg a tapasztalt diplomata Beneš ezzel tisztában volt. Ő a veszélyt inkább abban látta, hogy a fegyverszüneti feltételeket kialakító értekezletre a csehszlovák kormány nem kapott meghívót. Ahogy írta: „Ezt pedig súlyos dolognak tartottam; érdemben a fegyverszüneti feltételek megszövegezésénél érthető sérelem nemzeti érdekeinket, formailag pedig jogi helyzetünk dolgában. Különösen attól tartottam, hogy távollétünket a szövetségesek a későbbi tárgyalásoknál komoly precedensnek fogják tekinteni.”¹⁶⁶ Ezért rögtön akcióba kezdett, már november 2-án reggel megkereste a francia külügyminisztériumban Berthelot-ot és azt kérte tőle, hogy Csehszlovákia képviselője ott lehessen a központi hatalmakkal kötendő fegyverszüneti tárgyalásokon. Berthelot méltányolta Beneš kérését, így ő, mint Csehszlovákia külügyminisztere részt vehetett a Legfelső Haditanács november 2-i és november 4-i ülésein,¹⁶⁷ mely tárgyalásokon a német fegyverszüneti feltételeinek szövegét vitatták meg a résztvevők.

Beneš a november 2-i ülésen ismertette a csehszlovák politikusok Genfben megformulázott követeléseit, melyeket másnap írásban is átadott a francia kormánynak.¹⁶⁸ Jegyzékének első pontjában azt kívánta, hogy szállítsák azonnal haza a Franciaországban és Olaszországban hadifogolyként tartózkodó katonákat, és engedélyezzék, hogy a cseh hadsereg megszállja Szlovákiát, amelyet különben a bolsevizmus fenyeget. Szlovákia déli határaként a Pozsony–Komárom–Esztergom–Vác–Rimaszombat–Kassa–Csap–Máramarossziget vonalat jelölte meg. Négy nappal később Clemenceaunak írt levelében ezt még azzal egészítette ki, hogy egy, a tengerhez vezető út biztosítását sürgette Csehszlovákia számára.

Az egykori emigráns Beneš tehát immár csehszlovák külügyminiszterként Versailles fényes termeiben jelentős mértékben szót bele régióink sorsának alakulásába, elismert alakítója, formálója lett a robbanásszerű változásokat megelőző közép-kelet-európai régióknak.

¹⁶⁴ Ormos Mária: *Padovától Trianonig*. Budapest, 1984. (a továbbiakban: Ormos) 56-57.

¹⁶⁵ Beneš I 3k 180.

¹⁶⁶ Beneš I 3k 180.

¹⁶⁷ Beneš I 3k 182-188.

¹⁶⁸ Beneš november 2-i memorandumát ismerteti Ormos 171.

GULYÁS, LÁSZLÓ

Die Anatomie einer erfolgreichen Emigration. Einige Momente der Emigration von Eduard Beneš während des Ersten Weltkriegs

Die mitteleuropäische Region ist im 20. Jahrhundert eine Gewitterzone der Welt. Auseinanderfallende Reiche, neue Staaten, Grenzveränderungen, feindseliger Nationalismus kennzeichnen die Region. Infolge der stürmischen historischen Ereignisse ist das Gebiet reich an Emigrationen, diese Emigrationen waren aber weniger erfolgreich. Daher ist die politische Laufbahn von Eduard Beneš von Interesse, da er durch die historischen Wenden sogar zweimal gezwungen war zu emigrieren (1915-1918 bzw. 1939-1945) und aus beiden Emigrationen als Sieger zurückkehren konnte. Die vorliegende Studie behandelt die Emigrationstätigkeit von Beneš im Ersten Weltkrieg. Es wird untersucht, wie es möglich gewesen ist, daß ein geflohener österreichischer Untertan tschechischer Abstammung (dies war der offizielle Status von Beneš im Jahre 1915 am Anfang seiner Emigration) als Außenminister eines neuen Staates (Tschechoslowakei), der aus dem Krieg als Sieger hervorging, in den glanzvollen Sälen von Versailles aktiv an der Gestaltung des Schicksals unserer Region teilnehmen konnte.

Untersucht werden einerseits die vielseitige Organistationstätigkeit von Beneš, ferner wie er Schritt für Schritt die tschechoslowakische Lobby ausbaut, wie er seine Propagandamaschinerie ins Leben ruft und verwendet, wie er das Fundament des zukünftigen tschechoslowakischen Staates niederlegt, wie er die tschechoslowakische Armee organisiert. Andererseits wird ein Überblick vom Argumentationssystem der tschechoslowakischen Staatsgründung gegeben, es wird versucht, dieses äußerst komplizierte System, das von den hochtrabenden geschichtsphilosophischen bis zu den recht pragmatischen geographischen Argumenten reicht, zu strukturieren. Im abschließenden Teil wird kurz die Tätigkeit von Beneš an der Friedenskonferenz von Versailles erörtert.

GULYÁS, LÁSZLÓ

The Anatomy of a Successful Emigration. Aspects of the Emigration of Eduard Beneš during World War I

The region of Central Europe is one of the most turbulent zones of the world in the twentieth century. Empires have fallen to pieces, new states have been born, borders have changed and nationalisms struggle with each other in the region. Due to these violent historical events, there have been quite a number of emigrations from the region, and these emigrations were not really successful. This is why the political career of Eduard Beneš is remarkable: the twists and turns of history forced him to emigrate twice (1915-1918 and 1939-1945), but he returned home as a victor at the end of both emigrations. The paper considers the activities of Beneš in emigration during World War I. It tries to answer the question of how it was possible that a runaway Austrian subject of Czech origin (this was his official status in 1915, at the

beginning of his emigration) could participate, as the foreign minister of a new state (Czechoslovakia) that emerged from the war on the winning side, in the shaping of the future of the region in the halls of Versailles.

In the process, the paper surveys Beneš's manifold organizational activities, and examines how he built up the Czechoslovak lobby step by step, how he created and operated his formidable propaganda machinery, how he laid the foundations of the future Czechoslovak state, and how he organized the Czechoslovak army. In addition, the essay surveys the birth of the argumentation of the foundation of the Czechoslovak state, and attempts to find some order in that complicated system, the elements of which range from sophisticated historico-philosophical rationale to rather pragmatic geographical arguments. As a conclusion, the essay briefly surveys the activity of Beneš at the Versailles peace conference.